EIROPAS
KOMISIJA

Briselē, 31.10.2023.
COM(2023) 654 final

KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI

par Eiropas oglekļa tirgus darbību 2022. gadā saskaņā ar 10. panta 5. punktu un 21. panta 2. punktu Direktīvā 2003/87/EK

{SWD(2023) 346 final}

Saīsinājumu saraksts

EISI PI	Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta parāda instruments
NEMS	Nepārtrauktas emisiju mērīšanas sistēmas
CORSIA	Starptautiskās aviācijas radīto oglekļa emisiju izlīdzināšanas un samazināšanas shēma
EEZ	Eiropas Ekonomikas zona
EEX	Eiropas Enerģijas birža
EBTA	Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācija
EIB	Eiropas Investīciju banka
EVTI	Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestāde
ES	Eiropas Savienība
ES ETS	ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēma
ES27	Eiropas Savienības dalībvalstis
EUTL	Eiropas Savienības darījumu žurnāls
ICAO	Starptautiskā Civilās aviācijas organizācija
InnovFin EDP	*InnovFin* enerģētikas demonstrējuma projekti
IOSCO	Starptautiskā Vērtspapīru komisiju organizācija
IPCC	Klimata pārmaiņu starpvaldību padome
TSR	Tirgus stabilitātes rezerve
NEKP	Nacionālais enerģētikas un klimata plāns
NER	Jaunu iekārtu rezerve
TNAC	Apritē esošo kvotu kopskaits

Satura rādītājs

1. Ievads ... 3
2. Svarīgākās norises likumdošanā ... 4
2.1. ES ETS reforma saistībā ar Eiropas zaļo kursu ... 4
2.2. ETS direktīva saistībā ar *REPowerEU* regulu ... 5
3. ES ETS aptvērums ... 5
3.1. Jūras transporta iekļaušana ES ETS tvērumā no 2024. gada ... 8
4. Emisiju maksimālā robežvērtība ... 9
5. Kvotu izsolīšana ... 12
6. Kvotu bezmaksas iedale ... 14
7. Ieņēmumi no emisijas kvotu tirdzniecības ... 16
7.1. Netiešās oglekļa izmaksas ... 17
7.2. Inovāciju fonds ... 19
7.3. Modernizācijas fonds ... 21
8. Emisiju samazinājums ES ETS ... 23
9. Piedāvājuma un pieprasījuma līdzsvarošana ES oglekļa tirgū ... 28
10. Aviācijas nozare ... 29
11. Tirgus pārraudzība ... 32
12. Emisiju monitoringa un ziņošanas satvars ... 34
12.1. Monitorings un ziņošana ... 34
12.2. Akreditācija un verifikācija ... 36
12.3. Kompetentās iestādes ... 36
12.4. Atbilstība ES ETS ... 37
13. ES ETS un Šveices ETS sasaiste ... 39
14. ES ETS saistībā ar ES klimata un enerģētikas pārvaldību ... 40
15. Secinājumi un perspektīva ... 41

1. Ievads

ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēma (ES ETS) ir ES klimata rīcībpolitikas stūrakmens, un tā ir izstrādāta ar mērķi samazināt emisijas izmakslietderīgā veidā. Ievērojot principu "piesārņotājs maksā", ES ETS nosaka ierobežojumus un oglekļa cenu emisijām, ko Eiropā rada enerģētikas un rūpniecības nozares, kā arī aviācijas nozare, t. i., nozares, kurās rodas aptuveni 40 % no kopējām emisijām Eiropas Savienībā. Izmantojot oglekļa cenu noteikšanai tirgus spēkus, ES ETS rada stimulu samazināt emisijas tur, kur tas prasīs vismazākās izmaksas. Savukārt oglekļa cenas nosaka ES ETS ieņēmumus, ko investē klimatrīcībā un enerģētikas pārkārtošanā.

Kopš tās ieviešanas 2005. gadā ES ETS ir palīdzējusi samazināt elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanā un rūpnieciskajā ražošanā radītās emisijas par 37,3 %[1], bet kvotu izsolēs gūtie ieņēmumi, ko sadala starp dalībvalstīm, pārsniedz 152 miljardus EUR. Dalībvalstis šos ieņēmumus lielākoties izmanto, lai finansētu investīcijas enerģētikas pārkārtošanā un dekarbonizācijā, kā arī sociālos pasākumus zaļās pārkārtošanās atbalstam. Tomēr, lai sasniegtu Eiropas Klimata aktā[2] paredzētos klimata mērķrādītājus visas ekonomikas mērogā, emisijas ir jāturpina samazināt, tajā skaitā arī citās nozarēs. Lai to varētu paveikt izmaksefektīvi, ES ETS ir būtiska nozīme.

Lai līdz gadsimta vidum sasniegtu klimatneitralitāti, ES ir apņēmusies līdz 2030. gadam emisijas samazināt par vismaz 55 % salīdzinājumā ar 1990. gada rādītājiem. Lai sasniegtu šo mērķrādītāju, Eiropas Komisija 2021. gada jūlijā nāca klajā ar politikas reformu paketi "Gatavi mērķrādītājam 55 %"[3], kurā ietilpst arī ES ETS reforma. Līdz 2023. gada jūnijam Eiropas Parlaments un dalībvalstis Eiropas Savienības Padomē apstiprināja šo un pārējās saistītās reformas. Vairums izmaiņu ES ETS satvarā stāsies spēkā no 2024. gada.

Šajā ziņojumā ir aplūkota ES ETS darbība 2022. gadā un 2023. gada pirmajā pusgadā saskaņā ar noteikumiem, kuri bija spēkā līdz to pārskatīšanai. Tas sniedz informāciju par svarīgākajām norisēm likumdošanā, atjauninātu pārskatu par sistēmas satvara galvenajiem elementiem un apkopojumu par emisiju tendencēm un izsolēs iegūtajiem ieņēmumiem konkrētos periodos. Ziņojumu sagatavoja saskaņā ar Direktīvas 2003/87/EK[4] ("ETS direktīva") 10. panta 5. punktu un 21. panta 2. punktu. Tā pamatā ir galvenokārt ES reģistra un ES darījumu žurnāla (*EUTL*) dati un dati no dalībvalstu ziņojumiem, ko tās iesniedza saskaņā ar ETS direktīvas 21. pantu.

[1] ETS emisijas no enerģētikas un rūpniecības nozares iekārtām 2021. gadā (neieskaitot datus par Apvienoto Karalisti, bet ieskaitot vienīgi Ziemeļīrijas enerģētikas nozari) salīdzinājumā ar 2005. gada ETS emisiju koriģēto vērtību tādā pašā tvērumā. Pamatojoties uz Eiropas Vides aģentūras ETS datu pārlūku, no kura datus ieguva 2023. gada 29. augustā.

[2] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2021/1119 (2021. gada 30. jūnijs), ar ko izveido klimatneitralitātes panākšanas satvaru un groza Regulas (EK) Nr. 401/2009 un (ES) 2018/1999 (OV L 243, 9.7.2021.).

[3] *Delivering the European Green Deal*, Klimata politikas ĢD, 14.7.2021.

[4] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2003/87/EK (2003. gada 13. oktobris), ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā un groza Padomes Direktīvu 96/61/EK (OV L 275, 25.10.2003.).

Tam ir pievienots tehnisks dokuments ar papildinformāciju (Komisijas dienestu darba dokuments[5]).

2. Svarīgākās norises likumdošanā

Saistībā ar paketi "Gatavi mērķrādītājam 55 %" un ES plānu enerģētiskās krīzes pārvarēšanai (*REPowerEU*) 2023. gada pirmajā pusē pieņēma svarīgus grozījumus ES ETS satvarā. Vispārīga informācija par tiem ir apkopota šajā sadaļā. Sīkāku informāciju sniegsim turpmākajos ziņojumos par ES ETS darbību pēc attiecīgo tiesību aktu stāšanās spēkā.

2.1. ES ETS reforma saistībā ar Eiropas zaļo kursu

Tālāk minētās reformas, ko izstrādāja paketes "Gatavi mērķrādītājam 55 %" ietvaros, attiecas uz ETS direktīvu vai saistītajiem tiesību aktiem. Tās visas pieņēma līdz 2023. gada jūnijam.

i) Reforma, kas paplašina ES ETS vērienīgās ieceres — pieņemta 2023. gada 10. maijā[6].

ii) Reforma, kas stiprina tirgus stabilitātes rezervi — pieņemta 2023. gada 19. aprīlī[7].

iii) ES ETS reforma attiecībā uz aviācijas nozari — pieņemta 2023. gada 18. janvārī[8] un 10. maijā[9].

iv) Reforma, ar ko groza noteikumus par jūras transporta emisiju monitoringu, ziņošanu un verifikāciju — pieņemta 2023. gada 16. maijā[10].

v) Reforma, ar ko izveido Sociālo klimata fondu, lai iekļautu jaunajā emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā emisijas, ko rada ēkas, autotransports un mazie emitētāji — pieņemta 2023. gada 10. maijā[11].

---

[5] SWD(2023) 346.

[6] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2023/959 (2023. gada 10. maijs), ar ko groza Direktīvu 2003/87/EK, ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā, un Lēmumu (ES) 2015/1814 par Savienības siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas tirgus stabilitātes rezerves izveidi un darbību (OV L 130, 16.5.2023.). Sk. konsolidēto tekstu.

[7] Eiropas Parlamenta un Padomes Lēmums (ES) 2023/852 (2023. gada 19. aprīlis), ar ko Lēmumu (ES) 2015/1814 groza attiecībā uz kvotu skaitu, kurš līdz 2030. gadam jāieskaita Savienības siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas tirgus stabilitātes rezervē (OV L 110, 25.4.2023.). Sk. konsolidēto tekstu.

[8] Eiropas Parlamenta un Padomes Lēmums (ES) 2023/136 (2023. gada 18. janvāris), ar ko groza Direktīvu 2003/87/EK attiecībā uz paziņošanu gaisakuģu operatoriem, kuri darbojas Savienības teritorijā, par emisiju izlīdzināšanas apmēru globālā tirgus pasākuma satvarā (OV L 19, 20.1.2023.).

[9] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2023/958 (2023. gada 10. maijs), ar ko Direktīvu 2003/87/EK groza attiecībā uz aviācijas devumu Savienības visas tautsaimniecības mēroga emisiju samazināšanas mērķrādītāja sasniegšanā un globālā tirgus pasākuma pienācīgu īstenošanu (OV L 130, 16.5.2023.).

[10] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2023/957 (2023. gada 10. maijs), ar ko groza Regulu (ES) 2015/757, lai paredzētu jūras transporta darbību gāzu iekļaušanu ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā un papildu siltumnīcefekta gāzu emisiju un emisiju no papildu kuģu veidiem monitoringu, ziņošanu un verifikāciju (OV L 130, 16.5.2023.).

[11] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2023/955 (2023. gada 10. maijs), ar ko izveido Sociālo klimata fondu un groza Regulu (ES) 2021/1060 (OV L 130, 16.5.2023.).

vi) Reforma, ar ko izveido oglekļa ievedkorekcijas mehānismu — pieņemta 2023. gada 10. maijā[12].

Šīs reformas paātrināja emisiju samazināšanu saskaņā ar ETS direktīvu. Turklāt emisiju kvotu tirdzniecības tvērumu paplašināja, esošajā sistēmā iekļaujot jūras transportu (sk. 3.1. nodaļu) un paredzot, ka no 2027. gada jaunajā emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā (ETS 2) iekļaus ēkas, autotransportu un mazos emitētājus. ES ETS satvaru vēl pastiprināja, lai nodrošinātu, ka sistēma darbosies sekmīgi un varēs īstenot vēl vērienīgākās ieceres. Vienlaikus aizvien lielāku daļu līdzekļu, ko iegūst no emisijas kvotu tirdzniecības, novirza, lai atbalstītu paātrinātu, inovācijas virzītu un sociāli taisnīgu dekarbonizāciju — šim nolūkam izmanto izsolēs iegūtos ieņēmumus, ko sadala valstu budžetiem, Inovāciju fonda un Modernizācijas fonda līdzekļus, ko nodrošina ES ETS, un Sociālo klimata fondu. Sociālo klimata fondu izveidoja vienlaikus ar ETS 2, lai mazinātu sociālo ietekmi, ko varētu radīt oglekļa cenas noteikšana jaunās nozarēs.

Vairums izmaiņu stāsies spēkā 2024. gada 1. janvārī, bet dažas piemēro jau tagad. Iepriekšminēto reformu iznākumi, tajā skaitā darbības, ko veic to sasniegšanai, ir sīkāk aprakstīti ziņojumā.

2.2. ETS direktīva saistībā ar *REPowerEU* regulu

Krievijas agresijas karš pret Ukrainu veicināja enerģētisko krīzi, un šīs krīzes pamatcēloņu novēršanai un tās radītās ietekmes mazināšanai Komisija nāca klajā ar plānu *REPowerEU*[13]. Tas ietver reformas un investīcijas, kuru mērķis ir pakāpeniski mazināt ES atkarību no fosilo degvielu importa no Krievijas, nodrošināt energoapgādes drošību, veicināt energoefektivitāti un paātrināt pāreju uz tīru enerģiju. Plāna īstenošanai Parlaments un Padome 2023. gada februārī pieņēma Regulu 2023/435[14] (“*REPowerEU* regula”).

REPowerEU regula paredz papildus citiem finansējuma avotiem izmantot Inovāciju fondu, lai iegūtu līdzekļus plāna īstenošanai. Tā arī groza ETS direktīvu, lai līdz 2030. gada 31. decembrim papildinātu Inovāciju fondu, novirzot tajā 27 miljonu neiedalītu kvotu no tirgus stabilitātes rezerves, kuras citādi zaudētu spēku. Sīkāki paskaidrojumi ir sniegti 5. un 8. nodaļā.

3. ES ETS aptvērums

Kopš 2021. gada ES ETS piemēro 27 ES dalībvalstīs un Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas (EBTA) valstīs — Islandē, Lihtenšteinā un Norvēģijā (“ES ETS valstis”), un tā attiecas arī uz elektrostacijām Ziemeļīrijā[15]. Kopš 2020. gada janvāra ES ETS ir sasaistīta ar Šveices emisijas kvotu tirdzniecības sistēmu. Šī sasaiste ir aprakstīta 13. nodaļā.

ES ETS aptver emisijas, ko rada elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošana, energoietilpīgās nozares un aviācijas nozare Eiropā. Minētās emisijas rada 8640 elektroenerģijas un

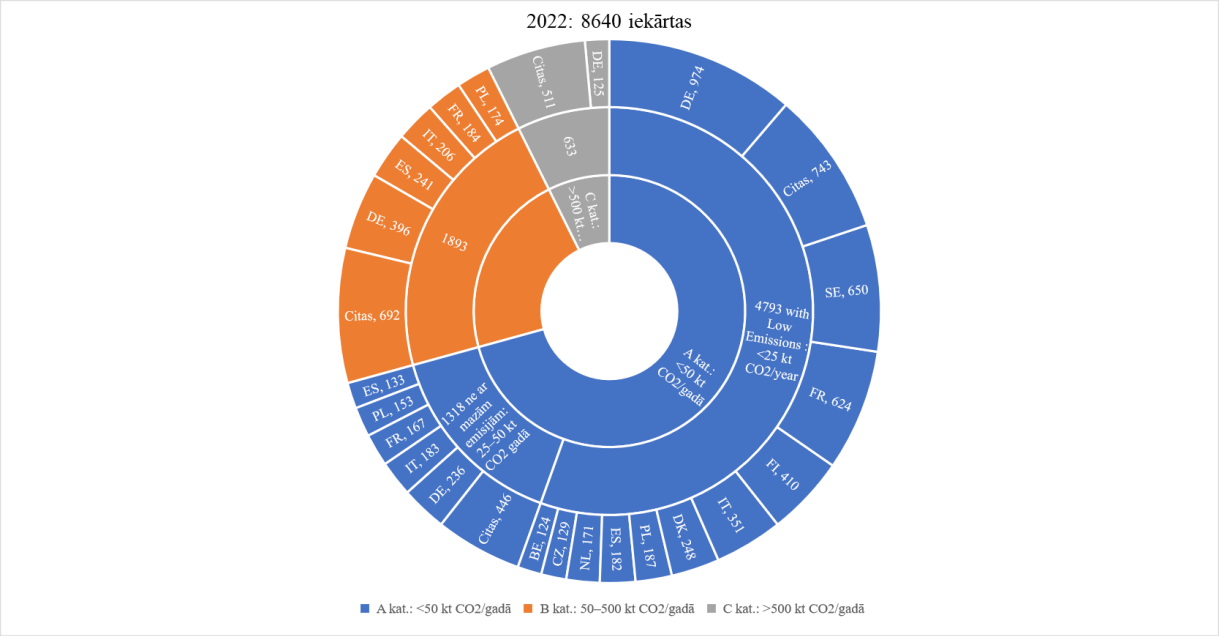
[12] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2023/956 (2023. gada 10. maijs), ar ko izveido oglekļa ievedkorekcijas mehānismu (OV L 130, 16.5.2023.).

[13] Komisijas paziņojums “Plāns *REPowerEU*” (COM(2022) 230 final).

[14] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2023/435 (2023. gada 27. februāris) (OV L 63, 28.2.2023.).

[15] Saskaņā ar Protokolu par Īriju/Ziemeļīriju Līgumā par Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotās Karalistes izstāšanos no Eiropas Savienības.

siltumenerģijas ražošanas stacijas un rūpnieciskās iekārtas, kā arī 390 gaisakuģu operatori, kas veic lidojumus starp lidostām Eiropas Ekonomikas zonā (EEZ) un no EEZ uz Šveici un Apvienoto Karalisti, un 2022. gadā tās veidoja 36 % no kopējām emisijām Eiropas Savienībā. Vairums ES ETS iekļauto iekārtu (70,7 % no kopskaita) rada mazāk nekā 50 000 tonnu oglekļa dioksīda ekvivalenta ("CO_2 ekvivalents") gadā[16]. No tām 4793 iekārtas ir klasificētas kā iekārtas ar zemu emisiju līmeni[17]. Lielākā daļa pārējo iekārtu (21,9 % no kopskaita) rada 50 000–500 000 tonnu CO_2 ekvivalenta gadā[18], un tikai neliela daļa (7,4 % no kopskaita) rada vairāk nekā 500 000 tonnas CO_2 ekvivalenta gadā[19]. 2022. gadā ETS valstis ziņoja, ka ir slēgtas 219 iekārtas, tajā skaitā 133 iekārtas sakarā ar jaudas samazināšanu, jo ievadītā siltumjauda vairs nepārsniedz 20 megavatus. Līdz ar to iekārtas jauda ir zemāka par robežvērtību, un ES ETS uz to vairs neattiecas. 1. attēlā ir parādīts ES ETS iekļauto iekārtu sadalījums pēc emisiju līmeņa 2022. gadā.

1. attēls. Iekārtu skaits katrā emisiju kategorijā 2022. gadā

Lai mazinātu administratīvo slogu, valstis no ES ETS var izslēgt iekārtas, kuru emisijas nepārsniedz 25 000 tonnas CO_2 ekvivalenta gadā, ja ir veikti alternatīvi pasākumi emisiju samazināšanai[20]. Kopš 2021. gada no ES ETS var izslēgt arī tādas iekārtas, kas rada mazāk nekā 2500 tonnu CO_2 ekvivalenta gadā[21], kā arī rezerves vai dublējuma vienības, ko nedarbina vairāk par 300 stundām gadā[22]. 2022. gadā 15 valstis izvēlējās no sistēmas izslēgt iekārtas, kas

[16] A kategorijas iekārtas.

[17] A kategorijas iekārtu apakškopa, kas rada mazāk nekā 25 000 tonnas CO_2 ekvivalenta gadā.

[18] B kategorijas iekārtas.

[19] C kategorijas iekārtas.

[20] Saskaņā ar ETS direktīvas 27. pantu.

[21] Saskaņā ar ETS direktīvas 27.a panta 1. punktu. Katrā no trim gadiem pirms paziņošanas Komisijai. Biomasas radītās emisijas nav iekļautas.

[22] Saskaņā ar ETS direktīvas 27.a panta 3. punktu.

kopumā rada 4,2 Mt CO_2 ekvivalenta. Tie ir 0,32 % no ES ETS iekļauto iekārtu radītajām emisijām.

2022. gadā aviācijas nozarē lielākā daļa no 390 regulētajiem operatoriem bija komerciāli operatori (67 % no kopējā skaita)[23]. Pavisam 174 operatori (45 %) bija mazie emitētāji[24], tajā skaitā 126 no 129 nekomerciālajiem gaisakuģu operatoriem.

ES ETS aptver ne tikai oglekļa dioksīda (CO_2) emisijas, bet arī slāpekļa oksīdu (N_2O), kas rodas slāpekļskābes, adipīnskābes, glioksālskābes un glioksāla ražošanā, un perfluorogļūdeņražus (*PFC*), kas rodas primārā alumīnija ražošanā. 2022. gadā par atļauju izsniegšanu tādu ETS aptvertu darbību veikšanai, kuras rada emisijas, kas nav CO_2, ziņoja 22 valstis. Par oglekļa uztveršanas un uzglabāšanas darbībām ziņoja vienīgi Norvēģija. Valstis, kas ziņoja par ETS aptvertajām darbībām, kuras rada emisijas, kas nav CO_2, ir norādītas Komisijas dienestu darba dokumenta[25] 1. tabulā.

3.1. Jūras transporta iekļaušana ES ETS tvērumā no 2024. gada

Saskaņā ar pārskatīto ETS direktīvu no 2024. gada janvāra ES ETS aptvers arī jūras transporta radītās siltumnīcefekta gāzu emisijas. Sākotnēji tā attieksies vienīgi uz CO_2 emisijām, bet no 2026. gada — arī uz CH_4 (metāna) un N_2O emisijām. Emisijas, ko rada visi lielie kuģi (ar bruto tilpību vismaz 5000 tonnas), kuri ierodas ES ostās (neatkarīgi no tā, ar kādas valsts karogu tie kuģo), iekļauj ES ETS šādā apmērā:

- 50 % emisiju, kas rodas reisos, kuri sākas vai beidzas ārpus ES (ļaujot trešajai valstij lemt par pienācīgu rīcību ar atlikušo emisiju daļu);
- 100 % emisiju, kas rodas starp divām ES ostām un kamēr kuģi atrodas ES ostās.

Jūras transports ir nozīmīgs CO_2 emitētājs, kas rada apmēram 3–4 % no kopējām CO_2 emisijām Eiropas Savienībā (2021. gadā — vairāk nekā 124 miljoni tonnu CO_2), ja ierēķina visas emisijas, kas rodas reisos, kuri sākas vai beidzas ārpus ES[26]. Tā iekļaušana ES ETS nodrošina nozares piedalīšanos klimata mērķu sasniegšanā. Šis solis vēl vairāk veicinās energoefektivitāti, mazoglekļa risinājumus un alternatīvo degvielu un tradicionālo kuģu degvielu cenu starpības mazināšanos.

Sistēmas pamatā ir noteikumi, kas ir ieviesti attiecībā uz citām ES ETS aptvertajām nozarēm, kā arī Regula 2015/757[27] par jūras transporta emisiju monitoringu un ziņošanu. ETS saistības jūrniecības nozarē ieviesīs pakāpeniski. Sākumposmā jūrniecības nozarē būs jānodod kvotas tikai par noteiktu daļu no radītajām emisijām, kā norādīts tālāk:

---

[23] Komerciāls gaisakuģa operators ir, piemēram, pasažieru aviosabiedrība, kas sniedz pakalpojumus plašai sabiedrībai. Nekomerciāls gaisakuģa operators ir, piemēram, privātīpašumā esošs gaisakuģis.

[24] Saskaņā ar Regulas (ES) 2018/2066 55. pantu (sk. 91. zemsvītras piezīmi).

[25] SWD(2023) 346.

[26] Komisijas ziņojums "Eiropas Komisijas ceturtais gada ziņojums par jūras transporta CO2 emisijām (2018.–2021. gada periodā)", 13.3.2023. (SWD(2023) 54 final).

[27] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2015/757 (2015. gada 29. aprīlis) par jūras transporta oglekļa dioksīda emisiju monitoringu, ziņošanu un verifikāciju un ar ko groza Direktīvu 2009/16/EK (OV L 123, 19.5.2015.).

- 2025. gadā — par 40 % 2024. gadā paziņoto emisiju;
- 2026. gadā — par 70 % 2025. gadā paziņoto emisiju;
- no 2027. gada — par 100 % 2026. un turpmākajos gados paziņoto emisiju.

Šāda pakāpeniska pieeja neapdraud ES ETS vidisko integritāti, jo 2024. un 2025. gadā, kad nodoto kvotu daudzums būs mazāks nekā verificētās jūras transporta emisijas, dalībvalstis anulēs šai starpībai atbilstošo kvotu skaitu.

Ir paredzēts pants par ziņošanu un pārskatīšanu, lai uzraudzītu jūrniecības nozarei piemērojamo noteikumu īstenošanu, jo īpaši atklātu un novērstu izvairīgu rīcību agrīnā posmā, un izvērtētu attiecīgās norises Starptautiskajā jūrniecības organizācijā.

4. Emisiju maksimālā robežvērtība

ES ETS noteiktā maksimālā robežvērtība nosaka maksimālo absolūto emisiju apjomu, ko regulētie subjekti drīkst emitēt tirdzniecības posmā. Tā atbilst attiecīgajā tirdzniecības posmā piešķirto kvotu skaitam. Maksimālo robežvērtību katru gadu samazina, lai nodrošinātu, ka ES sasniegs emisiju samazināšanas vispārējo mērķrādītāju. Turklāt tā regulētajiem subjektiem sniedz noteiktību par kvotu skaita sarukumu nākotnē.

Iekārtu un gaisakuģu operatoru radītajām emisijām maksimālās robežvērtības aprēķina atsevišķi. Iekārtu radīto emisiju maksimālā robežvērtība 2022. gadā bija 1 528 579 492 kvotas. Aviācijas nozarei 2022. gadā piešķīra 27 268 379 kvotas.

2021.–2023. gada periodā maksimālo robežvērtību samazināja par 2,2 % gadā. Iekārtu radīto emisiju maksimālās robežvērtības aprēķinā tas atbilst 43 003 515 kvotām gadā. ES ETS gada maksimālās robežvērtības kopš 2021. gada ir norādītas 1. tabulā.

1. tabula. ES ETS gada maksimālās robežvērtības iekārtām un gaisakuģu operatoriem

Gads	Gada maksimālā robežvērtība (iekārtām)	Gada maksimālā robežvērtība (aviācijai)
2021	1 571 583 007	28 306 545
2022	1 528 579 492	27 268 379

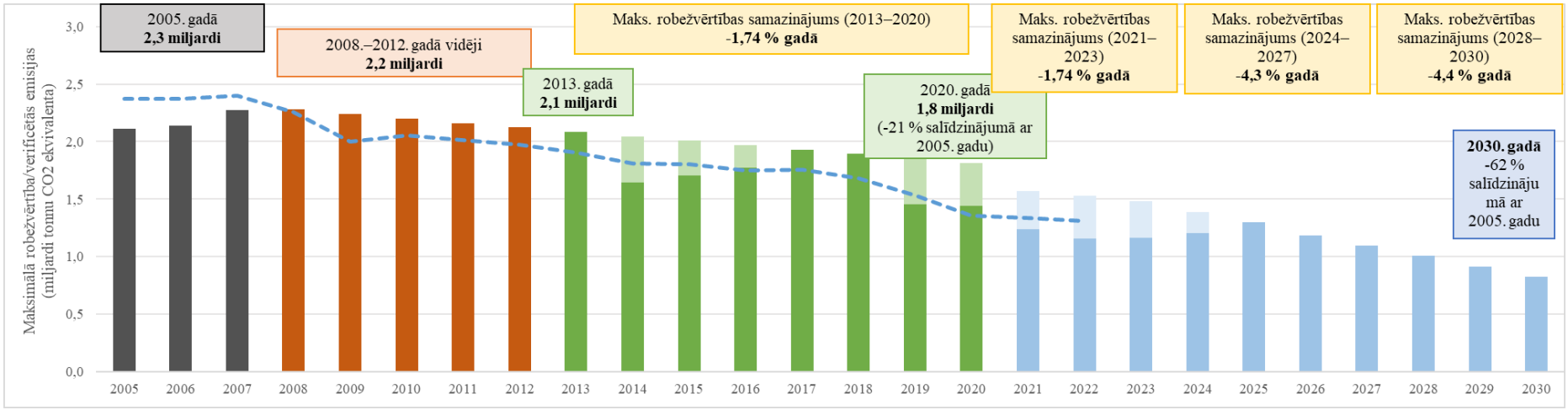
Pārskatītā ETS direktīva nosaka, ka nolūkā mazināt emisiju apjomu un sasniegt ES 2030. gada klimata mērķrādītāju maksimālā robežvērtība līdz 2030. gadam jāsamazina par 62 % salīdzinājumā ar 2005. gadu. Tāpēc samazinājuma koeficientu palielinās: 2024.–2027. gada periodā tas būs 4,3 % gadā, bet no 2028. gada — 4,4 %gadā. Turklāt maksimālo robežvērtību divreiz samazinās — par 90 miljoniem kvotu 2024. gadā un par 27 miljoniem kvotu 2026. gadā.

Šajās korekcijās jau ir ņemts vērā, ka no 2024. gadā ES ETS iekļaus arī jūras transporta emisijas. Tāpēc 2024. gadam noteikto maksimālo robežvērtību palielināja par 78,4 miljoniem kvotu, pamatojoties uz nozares paziņoto emisiju vidējo apjomu 2018. un 2019. gadā. Lai ņemtu

vērā maksimālās robežvērtības korekcijas, kuras stāsies spēkā 2024. gadā, Komisija pieņēma Lēmumu 2023/1575[28].

Maksimālās robežvērtības izmaiņas visos ES ETS posmos, ieskaitot plānotos samazinājumus, ir norādītas 2. attēlā.

[28] Komisijas Lēmums (ES) 2023/1575 (2023. gada 27. jūlijs) par Savienības kvotu kopapjomu, kas piešķirams 2024. gada ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā (OV L 192, 31.7.2023.).

2. attēls. ES ETS emisiju maksimālā robežvērtība salīdzinājumā ar verificētajām emisijām (ņemot vērā ETS direktīvas pārskatīšanu 2023. gadā, proti, bāzes maiņu 2024. un 2026. gadā, jūras transporta iekļaušanu 2024. gadā un lineārā samazinājuma koeficientu 4,3 % 2024.–2027. gadā un 4,4 % no 2028. gada). Aviācijas nozare nav iekļauta. Sakarā ar izmaiņām tvērumā dati par 2005.–2007. gadu nav tieši salīdzināmi ar jaunākajiem datiem. Kopš 2021. gada ES ETS vairs neaptver iekārtas Apvienotajā Karalistē un attiecas tikai uz elektroenerģijas ražošanas iekārtām Ziemeļīrijā. Apzīmējumi: stabiņi (maksimālā robežvērtība), gaišāk iekrāsotie stabiņi 2014.–2016. gadā (kvotas, kuru izsolīšanu atlika), gaišāk iekrāsotie stabiņi kopš 2019. gada (tirgus stabilitātes rezervē ieskaitītās kvotas), pārtraukta līnija (verificētās emisijas).

5. Kvotu izsolīšana

Izsolīšana ir galvenā kvotu sadales metode ES ETS, un šādi sadala līdz 57 % no maksimālās robežvērtības apjoma[29]. Izsoļu regulā[30] iekļautie noteikumi nodrošina, ka izsoles notiek atklātā, pārredzamā, saskaņotā un nediskriminējošā veidā. Tajā ir izklāstīti noteikumi attiecībā uz emisijas kvotu izsoļu laika grafiku, administrēšanu un citiem aspektiem.

European Energy Exchange AG (*EEX*) 2022. gadā turpināja organizēt izsoles:

- kā kopējā izsoles platforma 25 dalībvalstīm, kuras piedalījās kopīgā iepirkuma procedūrā;
- Polijai, kura izvēlējās nepiedalīties kopīgajā iepirkuma procedūrā, bet vēl nav iecēlusi atsevišķu izsoles platformu savām vajadzībām;
- Islandei, Lihtenšteinai un Norvēģijai pēc tam, kad 2019. gadā tika grozīts EEZ līgums, lai šīs valstis varētu pievienoties kopējās izsoles platformas kopīgā iepirkuma līgumam;
- Apvienotajai Karalistei attiecībā uz elektroenerģijas ražošanas iekārtu kvotām Ziemeļīrijā.

EEX arī darbojas kā Vācijas atsevišķā izsoles platforma.

EEX izsolīto kvotu apjoms gadā kopš 2021. gada ir norādīts 2. tabulā.

2. tabula. Izsolīto kvotu kopējais daudzums (no 2021. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 30. jūnijam)

Gads	Vispārīgās kvotas	Aviācijas nozares kvotas
2021	582 952 500	3 785 500
2022	482 389 000	3 698 000
2023 (līdz 30. jūnijam)	247 762 000	2 326 500

Kopumā 2022. gadā rīkoja 222 izsoles, bet divas no tām atcēla. Kopējās izsoles platformas izsoli, kurai bija jānotiek 1. februārī, atcēla tehniskas problēmas dēļ. Saskaņā ar Izsoļu regulas 9. pantu attiecīgais kvotu daudzums tika sadalīts nākamajām četrām izsolēm. Izsoli Polijai 2. martā atcēla, jo kopējais solījumu apjoms nesasniedza izsolāmo kvotu apjomu. Izsoli atcēla saskaņā ar Izsoļu regulas 7. panta 5. punktu, un arī šajā gadījumā kvotas tika sadalītas nākamajām četrām izsolēm. 2023. gada pirmajā pusgadā notika 109 izsoles. Minētajā laikposmā nevienu izsoli neatcēla.

No 2023. gada jūlija izsolāmajās kvotās iekļauj arī kvotas, kuras no tirgus stabilitātes rezerves piešķīra Atveseļošanas un noturības mehānismam saskaņā ar *REPowerEU* regulu. No kvotu

[29] Praksē šī proporcija var atšķirties, jo izsolāmo kvotu daudzums ir samazināts, lai ieskaitītu tās tirgus stabilitātes rezervē, bet bezmaksas iedalei paredzēto kvotu apjoms nav mainījies.

[30] Komisijas Regula (ES) Nr. 1031/2010 (2010. gada 12. novembris) par siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisiju kvotu izsoļu laika grafiku, administrēšanu un citiem aspektiem saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2003/87/EK, ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Kopienā (OV L 302, 18.11.2010.).

pārdošanas izsolēs saskaņā ar *REPowerEU* regulu Atveseļošanas un noturības mehānisms līdz 2026. gada 31. augustam gūs ieņēmumus 20 miljardu EUR apmērā[31].

Izsoļu līdzsvara cenas ES oglekļa tirgū 2022. gadā un 2023. gada pirmajā pusgadā ir norādītas 3. attēlā. Augstākā izsoles cena 2022. gadā bija 97,51 EUR, un šādu līmeni tā sasniedza 8. februārī. Viszemāko cenu — 57,91 EUR — reģistrēja 2022. gada 7. martā laikā, kad Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā izraisīja īpaši izteiktas tirgus svārstības. Vidējā cena 2022. gadā bija 80,18 EUR. Cenu diapazons 2023. gada pirmajā pusgadā bija šaurāks — no 75,04 EUR (17. janvārī) līdz 96,33 EUR (28. februārī).

Izsoles platforma regulāri publicē savā tīmekļa vietnē detalizētu katras izsoles rezultātu izklāstu[32]. Sīkāku informāciju par izsoļu norisi, tajā skaitā dalību, seguma koeficientu un cenām, var atrast ETS valstu izsoļu ziņojumos. [33]

3. attēls. Vispārīgo kvotu izsoļu līdzsvara cenas (no 2022. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 30. jūnijam)

[31] Atjaunināta normatīvā informācija, *Revised 2023 auction calendar published*, Klimata politikas ĢD, 23.7.2023.

[32] *EEX*, ES ETS izsoles.

[33] Izsoļu ziņojumi, Klimata politikas ĢD, 30.6.2023.

6. Kvotu bezmaksas iedale

Lai arī izsolīšana ir primārā kvotu sadalīšanas metode ES ETS, ievērojamu kvotu apjomu regulētajiem subjektiem iedala bez maksas, lai novērstu oglekļa emisiju pārvirzes risku[34]. Kvotu bezmaksas iedale ir pagaidu pasākums, kas ir paredzēts galvenokārt rūpniecības nozarei.

Īpašā oglekļa emisiju pārvirzes sarakstā ir norādītas nozares, kurās pastāv oglekļa emisiju pārvirzes risks un kuras tāpēc ir tiesīgas saņemt bezmaksas kvotas 100 % no attiecīgās līmeņatzīmes apmēra. Sarakstā 2021.–2030. gadam[35] ir norādītas 63 nozares un apakšnozares, kuras rada aptuveni 94 % no ES ETS iekļautajām rūpnieciskajām emisijām.

Kvotu bezmaksas iedale konkrētām nozarēm balstās uz snieguma līmeņatzīmēm. Līmeņatzīmes atspoguļo vidējo emisiju intensitāti vienas produkta vienības izgatavošanā, izmantojot 10 % efektīvāko iekārtu katrā nozarē. Līmeņatzīmes pakāpeniski samazina, lai vairāk stimulētu dekarbonizāciju un veicinātu inovācijas nozarē. Komisija 2021. gadā atjaunināja ETS līmeņatzīmju vērtības[36], ko piemēro pirmajā iedales periodā (2021.–2025. gadā). Otrajā iedales periodā (2026.–2030. gadā) līmeņatzīmes atjauninās. Saskaņā ar pārskatīto ETS direktīvu ikgadējā samazinājuma rādītājus tad palielinās, lai veicinātu turpmāku pārkārtošanos rūpniecībā, proti, minimālo rādītāju palielinās no 0,2 % līdz 0,3 % un maksimālo rādītāju — no 1,6 % līdz 2,5 %.

No 2021. gada kvotu bezmaksas iedales apjomus pielāgo izmaiņām rūpnieciskajā ražošanā[37]. Noteiktais pielāgojumu slieksnis ir ražošanas apjomu palielinājums vai samazinājums par 15 %. Operatoriem katru gadu attiecīgajām valsts iestādēm jāiesniedz ziņojums par ražošanas datiem. Uz šo datu pamata piešķirtos kvotu bezmaksas iedales apjomus var pielāgot. Stingrāku noteikumu ieviešanas dēļ[38] pieaudzis gadā veikto pielāgojumu skaits kvotu bezmaksas iedales apjomā. 2021. un 2022. gadā vidēji tika iesniegti aptuveni 3600 pieprasījumu, kas apmēram trīs reizes pārsniedz gadā iesniegto pieprasījumu vidējo skaitu periodā līdz 2020. gadam.

Sākotnēji 2021.–2025. gadā bija paredzēts bez maksas iedalīt 2791 miljonus kvotu 7430 iekārtām. Pamatojoties uz aplēsi, ka oglekļa cena ir 85 EUR par tonnu CO_2 ekv., minētajā laikposmā šāda kvotu iedales apjoma vērtība būtu aptuveni 47 miljardi EUR gadā. Līdz 2023. gada vidum Komisija pieņēma astoņus lēmumus[39] par kvotu bezmaksas iedales apjomu

[34] Oglekļa emisiju pārvirze var notikt, ja ETS reglamentētas darbības pārceļ uz valstīm ārpus ES ar mazāk vērienīgām klimata rīcībpolitikām, tādējādi radot vispārēju siltumnīcefekta gāzu emisiju pieaugumu.

[35] Komisijas Deleģētais lēmums (ES) 2019/708 (2019. gada 15. februāris), ar ko papildina Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2003/87/EK, 2021.–2030. gada periodam nosakot sarakstu ar nozarēm un apakšnozarēm, kuras uzskatāmas par pakļautām oglekļa emisiju pārvirzes riskam (OV L 120, 8.5.2019.).

[36] Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2021/447 (2021. gada 12. marts), ar ko nosaka pārskatītās līmeņatzīmju vērtības bezmaksas emisijas kvotu iedalei 2021.–2025. gada periodam saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/87/EK 10.a panta 2. punktu (OV L 87, 15.3.2021.).

[37] Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2019/1842 (2019. gada 31. oktobris), ar ko nosaka noteikumus Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/87/EK piemērošanai attiecībā uz sīkāku kārtību, kā izdarāmi bezmaksas emisijas kvotu iedales pielāgojumi sakarā ar darbības līmeņa izmaiņām (OV L 282, 4.11.2019.).

[38] Līdz 2020. gadam ražošanas samazinājuma robežvērtība bija 50 %, bet ražošanas palielinājumu ņēma vērā vienīgi tad, ja tas bija saistīts ar fiziskām izmaiņām, kas palielināja ražošanas jaudu.

[39] EBTA Uzraudzības iestāde arī pieņēma lēmumus attiecībā uz Islandi, Lihtenšteinu un Norvēģiju.

pielāgošanu, samazinot to par 90,4 miljoniem kvotu. Taču tajā pašā laikā Komisija pieņēma trīs lēmumus[40] par kvotu bezmaksas iedales sākotnējā apjoma koriģēšanu, palielinot to par 3,4 miljoniem kvotu. Tas bija nepieciešams, jo iesniegtajos iekārtu datos tika konstatētas kļūdas, kā arī tādēļ, ka bija jāīsteno tiesas nolēmumi. Kopumā kvotu bezmaksas iedales apjomu 2021.–2025. gadam samazināja par 87 miljoniem kvotu salīdzinājumā ar sākotnējo lēmumu.

Bezmaksas iedales apjoma pielāgojumi tiek veikti, izmantojot jaunu iekārtu rezervi (NER). Šie pielāgojumi ietver arī izmaiņas iekārtu darbības uzsākšanas vai izbeigšanas dēļ. *NER* sākotnējais apjoms 2021. gada sākumā bija 331,3 miljoni kvotu. Tas ietvēra neiedalītās kvotas un 200 miljonus kvotu no tirgus stabilitātes rezerves.

3. tabulā ir norādīti kvotu bezmaksas iedales apjomi katrā no pirmā iedales perioda gadiem (sākotnējie un pielāgotie apjomi).

3. tabula. Kvotu bezmaksas iedale 2021.–2025. gadā (milj. kvotu)

Gads	2021	2022	2023	2024	2025	Kopā
Sākotnējais bezmaksas iedales apjoms (ES-27 + Islande, Lihtenšteina un Norvēģija)	559,6	558,9	558,2	557,5	556,8	2791,1
Faktiskais bezmaksas iedales apjoms	545,9	543,0	539,2	538,4	537,7	2704,1
Pielāgotais un labotais bezmaksas iedales apjoms	-13,7	-15,9	-19,0	-19,1	-19,1	-87,0

Pārskatītā ETS direktīva saskaņo kvotu bezmaksas iedali ar stiprināto ES ETS. Tā paplašina sistēmas reglamentēto darbību un līmeņatzīmju tvērumu[41], lai likvidētu apstākļus, kuri kavē jaunu tehnoloģiju, piemēram, atjaunīgā ūdeņraža un ūdeņradī bāzēta tērauda, ieviešanu. Vienlaikus direktīva ievieš nosacījumus bezmaksas kvotu saņemšanai, nosakot, ka ir jāveic energoaudits un atsevišķu iekārtu gadījumā jāizstrādā klimatneitralitātes plāns. Patlaban notiek kvotu bezmaksas iedales īstenošanas noteikumu pārskatīšana.

Noteiktās ETS aptvertās nozarēs (cementa, alumīnija, mēslošanas līdzekļu, ūdeņraža, dzelzs un tērauda ražošanā) kvotu bezmaksas iedali no 2026. gada pakāpeniski aizstās oglekļa ievedkorekcijas mehānisms (OIM). Regulu 2023/956[42] (“OIM regula”) pieņēma reformu paketes “Gatavi mērķrādītājam 55 %” ietvaros, lai mazinātu oglekļa emisiju pārvirzes risku,

[40] EBTA Uzraudzības iestāde arī pieņēma lēmumus attiecībā uz Islandi, Lihtenšteinu un Norvēģiju.

[41] ETS direktīvas I pielikums — darbības ES ETS tvērumā.

[42] Sk. 11. zemsvītras piezīmi.

Savienībai paplašinot savu klimatisko ieceru vērienu. No tiem, kas importē produktus OIM nozarēs, iekasēs maksu par iegultajām emisijām, kas būs līdzvērtīga tai, ko ES ražotāji maksā saskaņā ar ES ETS. Jauno režīmu pakāpeniski ieviesīs pārejas periodā, kurš sāksies 2023. gadā[43]. Ieņēmumus, ko gūs, pakāpeniski pārtraucot kvotu bezmaksas iedali OIM nozarēm, izmantos Inovāciju fonda budžeta palielināšanai.

7. Ieņēmumi no emisijas kvotu tirdzniecības

ES ETS nodrošina ievērojamus ieņēmumus, ko izmanto klimatrīcības veicināšanai, tajā skaitā finansē investīcijas enerģētikas pārkārtošanā, rūpniecības dekarbonizācijā un tehnoloģiju inovācijā, kā arī sociālajos pasākumos zaļās pārkārtošanās atbalstam. Tādējādi ar laiku var mazināt arī oglekļa cenas ietekmi uz ETS aptvertajām nozarēm. Augstāka oglekļa cena nozīmē lielākus ieņēmumus.

Ieņēmumi no ES ETS kvotu izsolēm nonāk galvenokārt dalībvalstu budžetos. Turklāt daļu kvotu pārdod izsolē, lai finansētu Inovāciju fondu un Modernizācijas fondu. Inovāciju fonds aizstāj programmu *NER300*, ko ES ETS finansēja līdz 2020. gadam. Komisijas dienestu darba dokumenta[44] 2. un 3. tabulā ir norādīti ETS ieņēmumi sadalījumā pa ES ETS valstīm 2022. gadā, bet 4. tabulā — 2022. gadā gūtie ieņēmumi, ko saņēma Inovāciju fonds un Modernizācijas fonds. Komisijas dienestu darba dokumentā[45] ir iekļauts arī pārskats par programmas *NER300* īstenošanu un projektiem, kuri saņēma atbalstu no programmas līdzekļiem (5. tabula).

2022. gadā ES ETS izsolēs gūto ieņēmumu kopsumma bija 38,8 miljardi EUR, kas ir par 7,7 miljardiem EUR vairāk nekā 2021. gadā. No minētās kopsummas 29,7 miljardi EUR nonāca tieši dalībvalstīs[46]. Tās ziņoja, ka vidēji 76 % no šiem ieņēmumiem izmantojušas ar klimatu un enerģētiku saistītu projektu finansēšanai. Salīdzinājumā ar 2021. gadu šī proporcija nav mainījusies un līdzinās vidējam rādītājam 75 % laikposmā no 2013. līdz 2020. gadam. Aptuveni 25 % no dalībvalstu ieņēmumiem ir paredzēti īpašiem klimata un enerģētikas pasākumiem, 27 % nonāk īpašos vides fondos un 48 % — valstu budžetos. Dalībvalstis arī turpināja izmantot šos ieņēmumus, lai mazinātu enerģētiskās krīzes sociālo ietekmi. Sīkāks pārskats par dalībvalstu ziņoto attiecībā uz ETS ieņēmumu izmantošanu 2022. gadā ir pieejams 2023. gada ES klimatrīcības progresa ziņojumā[47].

Līdz nesenajai pārskatīšanai ETS direktīva noteica, ka dalībvalstīm vismaz 50 % no izsolēs gūtajiem ieņēmumiem[48] un visi ieņēmumi no aviācijas nozares kvotām jāizmanto mērķiem klimata un enerģētikas jomā. Pārskatītā direktīva uzliek dalībvalstīm pienākumu visus no ES

[43] *Commission adopts detailed reporting rules for the Carbon Border Adjustment Mechanism's transitional phase*, Nodokļu politikas un muitas savienības ĢD, 2023. gada 17. augusts.

[44] SWD(2023) 346.

[45] SWD(2023) 346.

[46] Atlikušo summu veido Inovāciju fonda un Modernizācijas fonda apvienotie ieņēmumi un ieņēmumi, ko sadalīja Islandei, Lihtenšteinai un Norvēģijai, kā arī Apvienotajai Karalistei par Ziemeļīriju.

[47] Vēl jāpieņem; COM(2023) 653 final.

[48] Arī par solidaritātes un izaugsmes mērķiem iedalītajām kvotām.

ETS gūtos ieņēmumus[49] (vai tiem līdzvērtīgu summu) izmantot zaļās pārkārtošanās, tajā skaitā sociālo pasākumu, finansēšanai. Saistībā ar tvēruma paplašināšanu dalībvalstis tiek arī mudinātas atbalstīt jūras transporta dekarbonizāciju un jūras bioloģiskās daudzveidības aizsardzību. Pārskatītie tēriņu noteikumi jau stājās spēkā 2023. gada 5. jūnijā, un tos aplūkosim nākamā gada ziņojumā.

7.1. Netiešās oglekļa izmaksas

Dalībvalstis atsevišķām energoietilpīgām nozarēm var piešķirt valsts atbalstu, lai kompensētu netiešo emisiju radītās oglekļa izmaksas, t. i., izmaksas, ko rada augstākas elektroenerģijas cenas, energouzņēmumiem kvotu iegādes izmaksas iekļaujot cenā, ko maksā patērētāji. Komisija pieņēma pamatnostādnes par valsts atbalstu saistībā ar ES ETS, lai saskaņotu šādu atbalsta īstenošanu starp dalībvalstīm un mazinātu konkurences izkropļojumus vienotajā tirgū. Sākotnēji pamatnostādnes piemēroja netiešajām izmaksām, kuras radās 2013.–2020. gadā[50]. 2020. gadā pamatnostādnes pārskatīja, lai tās varētu piemērot arī 2021.–2030. gada periodā[51].

Dalībvalstis kompensācijas par netiešajām izmaksām saskaņā ar pārskatītajām pamatnostādnēm par valsts atbalstu pirmo reizi izmaksāja 2022. gadā. Praksē tas nozīmē, ka tās bija paziņojušas jaunajam periodam paredzētās atbalsta shēmas Komisijai valsts atbalsta novērtējuma veikšanai, un Komisija tās pēc tam atzina par saderīgām ar vienoto tirgu.

Lietuva, kas vēl 2021. gadā izmaksāja kompensācijas par netiešajām izmaksām, 2022. gadā kompensāciju izmaksu pārtrauca. Slovēnija un Austrija ieviesa jaunas shēmas, taču kompensācijas sāks izmaksāt tikai 2023. gadā. Tas nozīmē, ka 2022. gadā kompensācijas par netiešajām oglekļa izmaksām, kuras iekārtām radās 2021. gadā, rūpniecībai izmaksāja 13 dalībvalstis. Šim sarakstam varētu pievienot Portugāli, bet tās shēmu pieņēma tikai 2022. gada beigās, un tas nozīmē, ka kompensācijas izmaksāja vēlāk un dati vēl nav pieejami[52].

Trīs mēnešu laikā pēc katra gada beigām dalībvalstīm, kuras ir ieviesušas netiešo izmaksu kompensācijas shēmu, ir jāpublicē dati par izmaksāto kompensāciju kopsummu, norādot arī katrai nozarei un apakšnozarei izmaksātās summas. Dalībvalstu publicētie dati par 2022. gadā izmaksātajām kompensācijām ir apkopoti 4. tabulā. Tā arī ļauj salīdzināt kompensāciju summas ar 2021. gada izsoļu ieņēmumiem[53].

[49] Tāds pats pienākums būs jāievēro attiecībā uz ieņēmumiem, ko gūs, kad sāks darboties jaunā ETS 2, kas aptvers ēkas, autotransportu un mazos emitētājus.

[50] Pamatnostādnes par atsevišķiem valsts atbalsta pasākumiem saistībā ar siltumnīcefekta gāzu emisiju kvotu tirdzniecības sistēmu pēc 2012. gada (OV C 158, 5.6.2012.).

[51] Pamatnostādnes par atsevišķiem valsts atbalsta pasākumiem saistībā ar siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmu pēc 2021. gada (OV C 317, 25.9.2020.).

[52] Sk. valsts atbalsta lietu SA.100103. Portugāles shēmas budžets ir 25 miljoni EUR.

[53] Izņemot ieņēmumus no aviācijas nozares kvotu izsolīšanas.

4. tabula. 2022. gadā izmaksātās kompensācijas par netiešajām izmaksām, kas radušās 2021. gadā

Dalībvalsts	Izmaksātā kompensācija par netiešajām izmaksām, kas radās 2021. gadā (milj. EUR)]	Saņēmēju skaits (iekārtas)	Izsoļu ieņēmumi 2021. gadā[54] (milj. EUR)	Netiešo izmaksu segšanai iztērēto izsoļu ieņēmumu īpatsvars
Beļģija (Flandrija)	75,2	37	527,3	17,0 %
Beļģija (Valonija)	14,2	15		
Čehija	30,3	27	601,9	5,0 %
Vācija	806	676	5270,9	15,3 %
Grieķija[55]	111,6	52	1003,9	11,1 %
Spānija	244	211	2452,4	10,0 %
Somija	63,3	50	404,6.	15,6 %
Francija	300,2	275	1445,9	20,7 %
Itālija	146,8	229	2495,8	5,9 %
Luksemburga	12	4	7,3	176,7 %
Nīderlande	59,8	59	894	6,7 %
Polija	167,6	92	4966,4	3,4 %
Rumānija	126	29	480,1	26,2 %
Slovākija	1	7	275,8	0,0 %

Šīs 13 dalībvalstis 2022. gadā izmaksāja netiešo izmaksu kompensācijas par kopējo summu aptuveni 2,16 miljardi EUR. Tas ir mazāk nekā 2021. gadā, kad kompensāciju kopsumma bija 2,38 miljardi EUR. Pārskatītajās ETS pamatnostādnēs samazināja to nozaru skaitu, kuras ir tiesīgas saņemt kompensāciju. Samazinājās arī to iekārtu skaits, kuras saņēma atbalstu; 2021. gadā tādu iekārtu bija vairāk nekā 2000, bet 2022. gadā to skaits saruka līdz aptuveni 1750. Pārskatītajās ETS pamatnostādnēs arī atjauninā emisijas faktorus, ko dalībvalstis izmanto maksimālās atbalsta summas aprēķināšanai, un tādējādi samazinājās maksājums par vienu energopatēriņa etalona megavatstundu. No otras puses, rafinēšanas nozares iekļaušana un ieviestā iespēja ierobežot maksimālo apmēru, kādā netiešās izmaksas jāsedz pašiem uzņēmumiem, kuri darbojas ļoti energoietilpīgās nozarēs, proti, līdz 1,5 % no atbalsta saņēmēja bruto pievienotās vērtības, sniedz pretēju efektu un palielina kopējo atbalsta summu.

[54] Izņemot ieņēmumus no aviācijas nozares kvotu izsolīšanas.

[55] Grieķijas dati ir provizoriski. Tā kā Grieķijas kompensācijas shēmu apstiprināja tikai 2023. gada maijā, ziņojuma sagatavošanas laikā galīgie dati par kompensāciju izmaksu vēl nebija pieejami.

Saskaņā ar dalībvalstu ieviestajām jaunajām shēmām atbalsta saņēmējiem daļa no saņemtā atbalsta tālāk jāinvestē projektos, kuri mazina to tiešo vai netiešo oglekļa pēdu un līdz ar to arī pakļautību oglekļa emisiju pārvirzes riskam.

Oglekļa cena, ko izmantoja 2021. gadā radušos netiešo izmaksu izvērtēšanai (un aprēķināja kā vidējo cenu 2021. gadam saskaņā ar 2020. gadā reģistrētajiem nākotnes līgumiem), bija 25,09 EUR, kas ir gandrīz tāda pati kā oglekļa cena, ko izmantoja netiešo izmaksu aprēķināšanai 2020. gadā, t. i., 25,20 EUR. Kompensācijas shēmu budžetu parasti aprēķina visam piemērošanas periodam (vairumā dalībvalstu tas ir 2021.–2030. gads).

Netiešo izmaksu kompensācijas samazinājās arī relatīvā izteiksmē. Kopējās kompensācijas par netiešajām izmaksām 2022. gadā atbilda 10,4 % no ieņēmumiem, ko 13 dalībvalstis ieguva kvotu izsolēs 2021. gadā. 2021. gadā netiešo oglekļa izmaksu kompensēšanai tās tērēja vidēji 19,2 % izsolēs gūto ieņēmumu. Šajā gadījumā galvenais faktors ir nevis kompensāciju samazināšanās, bet gan izsolēs gūto ieņēmumu pieaugums 2021. gadā salīdzinājumā ar 2020. gadu.

Dalībvalstīm, kuras netiešo izmaksu kompensēšanai gadā iztērē vairāk nekā 25 % izsolēs gūto ieņēmumu, ir arī jāpublicē ziņojums, paskaidrojot, kāpēc tās pārsniedza šo robežvērtību. Lielākajā daļā dalībvalstu šādi tēriņi 2022. gadā bija krietni zem minētās robežvērtības. Arī šajā gadījumā galvenais faktors ir izsolēs gūto ieņēmumu palielināšanās. Tomēr netiešo izmaksu kompensēšanai vairāk nekā 25 % izsolēs gūto ieņēmumu iztērēja divas dalībvalstis, proti, Luksemburga un Rumānija.

Luksemburgas izmaksātās kompensācijas bija ievērojami lielākas par kopējiem izsolēs iegūtajiem ieņēmumiem. Tas lielā mērā bija saistīts ar to, ka valsts piedāvāja izsolēs mazāku skaitu kvotu, —galvenokārt tāpēc, ka tā ETS kvotas izmantoja, lai kompensētu emisijas Kopīgo centienu regulas (“KCR”) aptvertajās nozarēs (“KCR elastības iespējas”). Tādējādi neto izteiksmē Luksemburgas ieņēmumi 2021. gadā bija mazāk par pusi no 2020. gada ieņēmumiem. Absolūtā izteiksmē kompensācijas, ko Luksemburga izmaksāja 2022. gadā, faktiski samazinājās salīdzinājumā ar 2021. gadu. Savukārt Rumānija robežvērtību pārsniedza tikai nedaudz un paskaidroja, ka tas bija daļēji saistīts ar ekonomikas atlabšanu, kura veicināja rūpnieciskās ražošanas un elektroenerģijas patēriņa pieaugumu.

7.2. Inovāciju fonds

Inovāciju fonds, ko pilnībā finansē ES ETS, ir viena no pasaulē lielākajām finansējuma programmām inovatīvu mazoglekļa un bezoglekļa risinājumu un tehnoloģiju ieviešanai enerģētikas nozarē, rūpniecībā un neto nulles emisiju mobilitātē. Fonds piešķir dotācijas projektiem, kuru mērķis ir inovatīvas mazoglekļa tehnoloģijas ieviest komerciālā mērogā un laist tirgū rūpnieciskus risinājumus, lai veicinātu Eiropas dekarbonizāciju un atbalstītu tās pārkārtošanos uz klimatneitralitāti.

Sīkāku informāciju par Inovāciju fonda īstenošanu Komisija sniedz atsevišķā ziņojumā. Otro progresa ziņojumu par Inovāciju fondu īstenošanu ir plānots iesniegt 2023. gada ceturtajā ceturksnī[56].

Starp konkrētiem rezultātiem jāmin dotācijas nolīgumu parakstīšana par 16 liela mēroga un 16 neliela mēroga projektiem pēc otrā uzaicinājuma iesniegt priekšlikumus noslēgšanas 2022. gadā. Finansējumu vairāk nekā 1,8 miljardu EUR apmērā piešķirs inovācijām, tajā skaitā cementa, ūdeņraža un ķimikāliju ražošanā un apstrādes rūpniecībā, un dekarbonizācijas veicināšanai astoņās ETS valstīs[57]. Apmēram 60 miljoni EUR ir paredzēti neliela mēroga inovācijai grūti dekarbonizējamās nozarēs, tajā skaitā stikla un cementa ražošanā, enerģijas uzkrāšanā un atjaunīgo energoresursu jomā[58].

Tā kā atbalstu piešķīra projektiem Čehijā, Slovēnijā, Lietuvā un Kiprā, uzlabojās nozaru un ģeogrāfiskais līdzsvars Inovāciju fonda darbībā. Līdz 2023. gada jūnijam Inovāciju fonda kopējā portfelī bija 69 projekti, kurus jau īsteno, izmantojot šim nolūkam no ETS piešķirto 3,1 miljardu EUR[59]. Aplēses liecina, ka pirmajos 10 gados pēc šo projektu pabeigšanas varēs ietaupīt aptuveni 215 Mt CO_2 ekvivalenta.

ES ETS oglekļa cenas radītais stimuls šiem projektiem ir daudz lielāks par Inovāciju fonda nodrošināto finansējumu. Piemēram, pateicoties Inovāciju fonda atbalstītajiem projektiem, uzņēmumu ieguvumi oglekļa cenas ziņā (oglekļa izmaksas, ko izdevās ietaupīt, samazinot emisijas) līdz šim ir sasnieguši aptuveni 17,3 miljardus EUR. Šis stimuls neapšaubāmi ir lielāks nekā Inovāciju fonda sniegtais atbalsts šiem projektiem 3,1 miljarda EUR apmērā. Tas atspoguļo ES ETS darbības loģiku, proti, oglekļa cena ir galvenais ilgtermiņa stimuls, savukārt Inovāciju fonds šo stimulu papildina, lai paātrinātu pārmaiņas[60].

Vienlaikus starp projektiem, kurus neapstiprināja otrajā uzaicinājumā iesniegt priekšlikumus, izraudzīja 18 projektus (gan liela, gan neliela mēroga), kuri Inovāciju fonda ietvaros saņems projekta izstrādes palīdzību. Attiecīgā atbalsta kopējais apmērs ir 6,87 miljoni EUR, un to piešķir Eiropas Investīciju banka (EIB). Kopš programmas sākuma palīdzība projekta izstrādei ir piešķirta 43 uzņēmumiem, tādējādi nodrošinot kvalitatīvu pieteikumu saņemšanu nākotnē.

Trešo uzaicinājumu iesniegt liela mēroga projektus sarīkoja īpaši projektu atlasei jomās, kas ir saistītas ar ES plānu *REPowerEU*. 2023. gada jūlijā dotācijas nolīgumu sagatavošanai par Inovāciju fonda atbalstu vēl nepieredzēti lielā apmērā (3,6 miljardi EUR) tika priekšatlasīts 41 projekts[61]. Nolīgumus ir paredzēts parakstīt līdz 2023. gada beigām. Trešais uzaicinājums

[56] Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei par Inovāciju fonda ieviešanu (COM/2022/416 final).

[57] Projekti veicinās dekarbonizāciju sešās dalībvalstīs (Bulgārijā, Francijā, Nīderlandē, Polijā, Vācijā un Zviedrijā), kā arī Islandē un Norvēģijā.

[58] *16 grants from the EU's Innovation Fund awarded to projects across Europe*, Klimata politikas ĢD, 2023. gada 6. jūnijs.

[59] *Updated portfolio of projects signed under the Innovation Fund*.

[60] Direktīvas 2009/29/EK 20. apsvērums, ko atkārtoti apstiprināja Direktīvas (ES) 2018/410 14. apsvērumā.

[61] ES investē emisijas kvotu tirdzniecības ieņēmumus 3,6 miljardu EUR apmērā, Klimata politikas ĢD, 2023. gada 13. jūlijs.

iesniegt neliela mēroga projektus, kura budžets bija 100 miljoni EUR, noslēdzās 2023. gada 19. septembrī, un tajā tika saņemti 72 priekšlikumi.

Pārskatītā ETS direktīva Inovāciju fonda darbībā ievieš būtiskas izmaiņas. Fondu palielināja no 450 miljoniem līdz aptuveni 530 miljoniem kvotu, kuras pārdodot ir paredzēts līdz 2030. gadam gūt ieņēmumus kopsummā par apmēram 40 miljardiem EUR[62]. Fonda tvērumā iekļāva papildu nozares — jūras transportu, ēkas un autotransportu. Arī fonda aptvērumu papildināja ar jauniem elementiem, lai labāk saskaņotu to ar tirgus vajadzībām, tajā skaitā ieviešot vidēja mēroga projektu kategoriju un tādus finansēšanas mehānismus kā konkurējošu cenu procedūras (izsoles). Lai gan fonda galvenais uzdevums joprojām ir veicināt radikālu inovāciju, tā darbību paplašināja, aptverot arī inovatīvu tehnoloģiju izvēršanu, un izsolēm vajadzētu to veicināt. Direktīvas pārskatīšanas dēļ grozīja Inovāciju fonda regulu 2019/856[63]. Plānots, ka tā stāsies spēkā 2023. gada novembrī.

Ceturto aicinājumu iesniegt priekšlikumus par neliela, vidēja un liela mēroga projektiem (aptuvenais budžets 4 miljardi EUR), kā arī pirmo izsoli atjaunīgā ūdeņraža ražošanai ar budžetu 800 miljoni EUR saskaņā ar pārskatītajiem noteikumiem sarīkos līdz 2023. gada beigām. Izmēģinājuma izsolē un nākamajā izsolē dalībvalstīm būs iespēja piešķirt valsts budžeta līdzekļus papildu projektu atbalstam — tā ir paziņojumā par Eiropas Ūdeņraža banku[64] aprakstītā koncepcija "Izsole kā pakalpojums".

7.3. Modernizācijas fonds

Modernizācijas fonds ir ES ETS finansēta solidaritātes programma. Tas atbalsta 10 dalībvalstis ar zemākiem ienākumiem[65] (no 2024. gada — 13 dalībvalstis ar zemākiem ienākumiem) centienos sasniegt 2030. gada enerģētikas un klimata mērķrādītājus, palīdzot tām ieviest projektus energosistēmu modernizācijai un energoefektivitātes uzlabošanai. Tā budžetu veido ieņēmumi, ko iegūst, izsolot daļu no ES ETS emisiju maksimuma. Budžetu sadala starp saņēmējām dalībvalstīm, ievērojot noteiktās proporcijas[66].

Dalībvalstis atlasa investīciju priekšlikumus un iesniedz tos Eiropas Investīciju bankai novērtēšanai. Taču to pienākums ir lielāko daļu fonda piešķirto līdzekļu izmantot prioritārām investīcijām, kas sekmēs enerģētikas pārkārtošanu. Tiklīdz EIB ir apstiprinājusi konkrēto investīciju kā prioritāru vai fonda Investīciju komiteja ir ieteikusi finansēt neprioritāru investīciju, Komisija pieņem lēmumu par līdzekļu izmaksu. Lēmumus par izmaksu attiecībā uz investīcijām visās saņēmējās dalībvalstīs pieņem katru gadu divos ciklos.

---

[62] Pamatojoties uz aplēsto oglekļa cenu 75 EUR par vienu tonnu CO_2.

[63] Komisijas Deleģētā regula (ES) 2019/856 (2019. gada 26. februāris), ar ko attiecībā uz Inovāciju fonda darbību papildina Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2003/87/EK (OV L 140, 28.5.2019.).

[64] Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par Eiropas Ūdeņraža banku, 16.3.2023. (COM(2023) 156 final).

[65] Sākotnēji saņēmējas dalībvalstis bija Bulgārija, Čehija, Horvātija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Polija, Rumānija, Slovākija un Ungārija. Līdz ar ETS direktīvas pārskatīšanu 2023. gadā šim sarakstam pievienoja Grieķiju, Portugāli un Slovēniju.

[66] ETS direktīvas IIb pielikums — Modernizācijas fonda līdzekļu sadalījuma proporcijas.

Kopš 2021. gada janvāra visām tiesīgajām dalībvalstīm no Modernizācijas fonda izmaksāja kopumā aptuveni 7,5 miljardus EUR. Dalībvalstīm izmaksātās summas ir norādītas 5. tabulā. Komisija 2023. gada jūnijā pieņēma piekto lēmumu par līdzekļu izmaksu Modernizācijas fonda ietvaros[67]. Pamatojoties uz to, EIB izmaksāja septiņām saņēmējām dalībvalstīm[68] kopumā 2,4 miljardus EUR 31 investīciju priekšlikuma finansēšanai. Vēl viena kārta priekšlikumu iesniegšanai Modernizācijas fonda ietvaros noslēdzās 2023. gada 15. augustā, līdz kuram varēja iesniegt neprioritārus projektus, bet prioritāro projektu iesniegšana beidzās 2023. gada 12. septembrī.

5. tabula. Kopējās izmaksas no Modernizācijas fonda (no 2021. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 30. jūnijam)

Saņēmēja dalībvalsts	**Izmaksātās summas kopš 2021. gada (milj. EUR)**
Bulgārija	196,6
Čehija	2677,2
Igaunija	87,0
Horvātija	210,0
Ungārija	108,6
Lietuva	114,0
Latvija	5,0
Polija	1036,2
Rumānija	2558,2
Slovākija	519,5
KOPĀ	**7512,2**

ETS direktīvas pārskatīšana ievieš būtiskas izmaiņas Modernizācijas fonda apmērā un pārvaldībā. Fonda apmēru palielināja, sākotnējiem 640 miljoniem kvotu pievienojot vēl 110 miljonus kvotu. Šo palielinājumu kopīgi dala 13 saņēmējas dalībvalstis —10 sākotnējās saņēmējas, kā arī Grieķija, Portugāle un Slovēnija. Fonda ietvaros vēl vairāk ETS resursu piešķīra prioritārajiem projektiem, un prioritāšu sarakstu paplašināja. Direktīvas pārskatīšanas

[67] *Commission Decision of 30.5.2023 on the disbursement of revenues from the Modernisation Fund under Directive 2003/87/EC of the European Parliament and the Council — First biannual disbursement cycle of 2023* (C(2023) 3643 final).

[68] Piektajā lēmumā par līdzekļu izmaksu Modernizācijas fonda ietvaros apstiprināja izmaksas Rumānijai (1,1 miljards EUR), Čehijai (1 miljards EUR), Bulgārijai (197 miljoni EUR), Polijai (47 miljoni EUR), Horvātijai (88 miljoni EUR), Latvijai (5 miljoni EUR) un Lietuvai (1 miljons EUR).

dēļ Modernizācijas fonda regulā 2020/1001[69] veic grozījumus. Tos plāno pieņemt 2023. gada ceturtajā ceturksnī. Grozīto regulu sāks piemērot 2024. gada 1. janvārī, lai jaunos noteikumus tajā gadā piemērotu jau pirmajā izmaksas ciklā.

8. Emisiju samazinājums ES ETS

2022. gadā kopējais emisiju apjoms ES ETS bija 1362,1 miljons tonnu CO_2 ekvivalenta (samazinājums salīdzinājumā ar 1364,9 miljoniem tonnu CO_2 ekvivalenta 2021. gadā). Iekārtu radīto emisiju apjoms bija 1313 miljoni tonnu CO_2 ekvivalenta, kas ir par 1,8 % mazāk nekā 2021. gadā. Emisiju samazinājumu noteica galvenokārt rūpniecisko iekārtu radīto emisiju samazināšanās (-6,5 % 2022. gadā). Elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanas radītās emisijas palielinājās jau otro gadu pēc kārtas (+2,4 % 2022. gadā). Šis pieaugums bija saistīts galvenokārt ar enerģētisko krīzi Eiropā un tās izraisīto pieaugumu fosilo degvielu izmantošanā elektroenerģijas ražošanā.

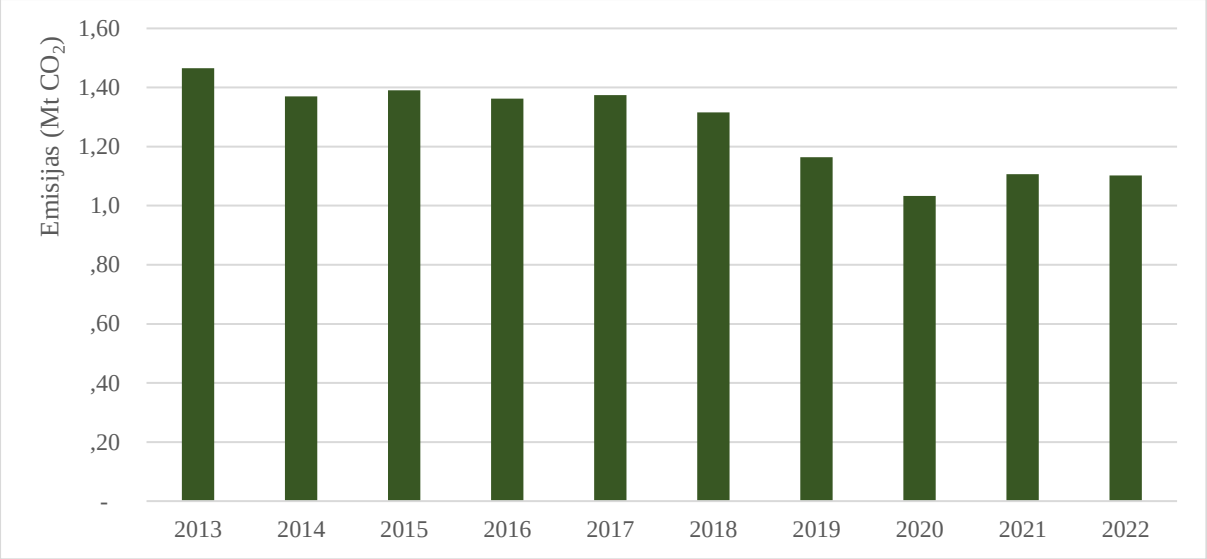
Rūpniecisko iekārtu radītās emisijas 2022. gadā saruka par 6,5 % salīdzinājumā ar 2021. gadu. Būtisku samazinājumu varēja novērot cementa klinkera, čuguna vai tērauda, nefasētu ķimikāliju un kaļķa ražošanā, kā arī dolomīta/magnezīta un amonjaka kalcinēšanā. Savukārt minerāleļļu rafinēšanas nozarē emisijas palielinājās. Iekārtu radīto emisiju tendences ETS pēdējos gados ir atspoguļotas 6. tabulā.

[69] Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2020/1001 (2020. gada 9. jūlijs), ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus par Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/87/EK piemērošanu Modernizācijas fonda darbībai, kura mērķis ir atbalstīt investīcijas energosistēmu modernizācijā un energoefektivitātes uzlabošanā atsevišķās dalībvalstīs (OV L 221, 10.7.2020.).

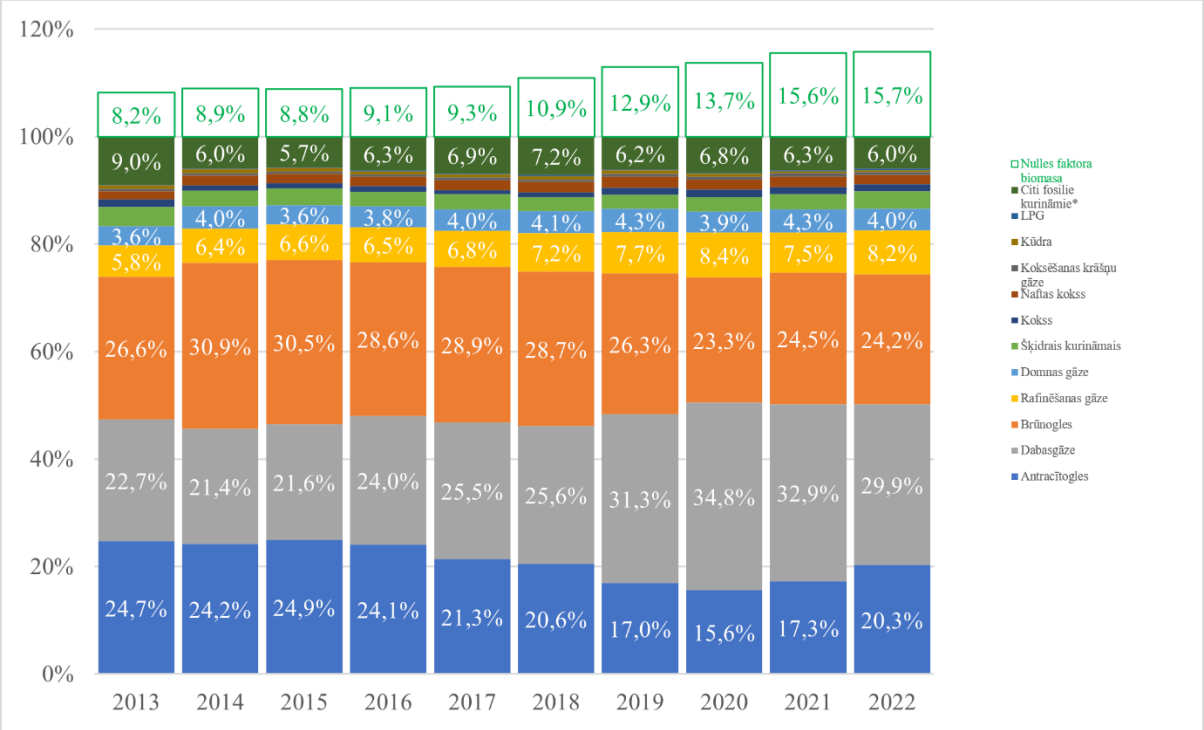
6. tabula. Verificētās ES ETS iekārtu emisijas [milj. t]

Gads	2019	2020	2021. g.	2022
Verificētās stacionāro iekārtu emisijas	1530	1356 (1,253, neiekļaujot AK)	1337	1313
Izmaiņas pa gadiem	-9,1 %	-11,4 %	-1,4 % (6,6%, neiekļaujot AK)	-1,8 %
Verificētās elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanas emisijas	822	696 (653, neiekļaujot AK)	708	725
Izmaiņas pa gadiem	-14,7 %	-15,3 %	1,6 % (8,4%, neiekļaujot AK)	2,4 %
Verificētās rūpnieciskās ražošanas emisijas	708	660 (601, neiekļaujot AK)	629	588
Izmaiņas pa gadiem	-1,6 %	-6,9 %	-4,7 % (4,6%, neiekļaujot AK)	-6,5 %

Tendences attiecībā uz emisijām, ko rada ES ETS iekļautās iekārtas, sadedzinot fosilās degvielas, ir parādītas 4. un 5. attēlā — attiecīgi kopumā un sadalījumā pēc degvielas veida. Vispārējā tendence ir emisiju samazināšanās. Tomēr 2022. gadā bija vērojama apvērse ilgtermiņa tendencē akmeņogles aizstāt ar dabasgāzi, jo dabasgāzes cena strauji pieauga. ES ETS neaptver biomasas emisijas, tāpēc tās nav iekļautas citās šā ziņojuma sadaļās norādītajās emisiju vērtībās. Attēls arī parāda tendenci ETS iekļautajās iekārtas plašāk izmantot biomasu — 16,7 % papildus ETS iekļauto iekārtu radītajām emisijām 2022. gadā. Līdz 2022. gadam emisijām no biomasas sadedzināšanas parasti piešķīra nulles faktoru.

4. attēls. Fosilo degvielu sadedzināšanas radīto emisiju kopskaita tendence ES ETS

5. attēls. Dažādu degvielas veidu radīto emisiju īpatsvara izmaiņu tendences (% no kopējām emisijām, ko ETS iekļautās iekārtas radīja, sadedzinot degvielu; nav parādīti tie degvielas veidi, kuru emisijas veido mazāk nekā 3 % no kopējā apjoma)

[*] neietilpst nevienā no norādītajiem kurināmā veidiem

No 2023. gada 1. janvāra[70] uz nulles faktora biomasas emisijām ES ETS attiecina jaunus ilgtspējas un emisiju ietaupījuma kritērijus, ko nosaka Atjaunojamo energoresursu direktīva[71]. Tajā skaitā ir paredzēti stingrāki kritēriji biodegvielām un bioloģiskajiem šķidrajiem kurināmajiem un jauni kritēriji cietai un gāzveida biomasai.

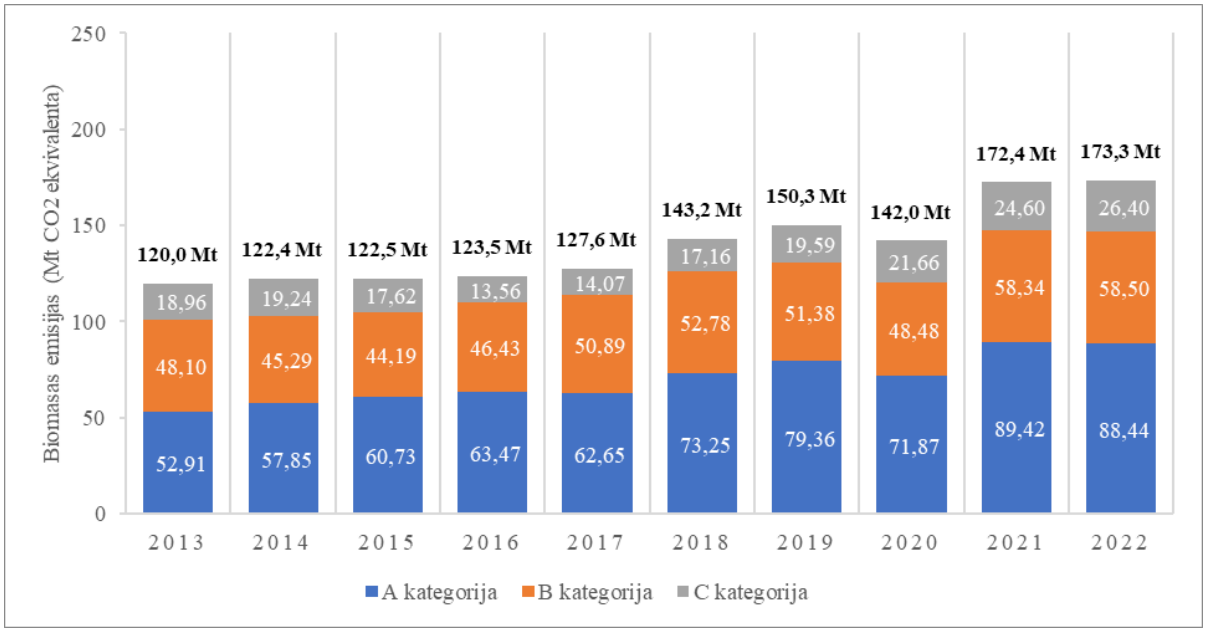
Biomasas degvielas, kuras atbilst piemērojamajiem ilgtspējas kritērijiem un siltumnīcefekta gāzu emisiju ietaupījuma kritērijiem vai uz kurām šie kritēriji neattiecas, var uzskatīt par nulles faktora biomasas degvielām. Tas nozīmē, ka šādu degvielu radītās CO_2 emisijas neuzskaita kā fosilo degvielu radītas CO_2 emisijas. Operatoriem par šādām nulles faktora emisijām ETS kvotas nav jānodod. Tāpēc 5. attēlā nulles faktora biomasas emisijas ir norādītas virs fosilo degvielu emisijām.

Nulles faktora biomasas emisiju sadalījums starp A, B un C kategorijas iekārtām ES ETS ir parādīts 6. attēlā. Dalījumā nav iekļauta absorbcijas fāze un emisiju neto vērtība. Nulles faktora biomasas emisijas 2022. gadā veidoja 173 Mt CO_2 ekvivalenta — aptuveni tikpat, cik iepriekšējā gadā.

Biomasas emisijas, kuru faktors nav nulle, saglabājās minimālā līmenī — 1,3 Mt CO_2 ekvivalenta, kas ir tikai nepilns 0,1 % no kopējām stacionāro iekārtu ETS emisijām. Lai arī šis īpatsvars ir teju tāds pats kā 2021. gadā, paredzams, ka tas palielināsies līdz ar stingrākiem noteikumiem attiecībā uz nulles faktora biomasu, jo īpaši pēc 2023. gada. Līdz 2023. gada 1. janvārim valstu iestādes var ļaut iekārtu emisijas no biomasas klasificēt kā nulles faktora emisijas bez apliecinājuma par atbilstību Atjaunojamo energoresursu direktīvas II ilgtspējas un emisiju ietaupījuma kritērijiem.

[70] Monitoringa un ziņošanas regulas 38. panta 6. punkts. Kā minēts iepriekš, Regulu (ES) 2018/2066 grozīja 2020. gadā ar Regulu (ES) 2020/2085 un 2022. gadā ar Regulu (ES) 2022/388. Sk. konsolidēto tekstu.

[71] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2018/2001 (2018. gada 11. decembris) par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (pārstrādāta redakcija) (OV L 328, 21.12.2018.). Sk. konsolidēto tekstu.

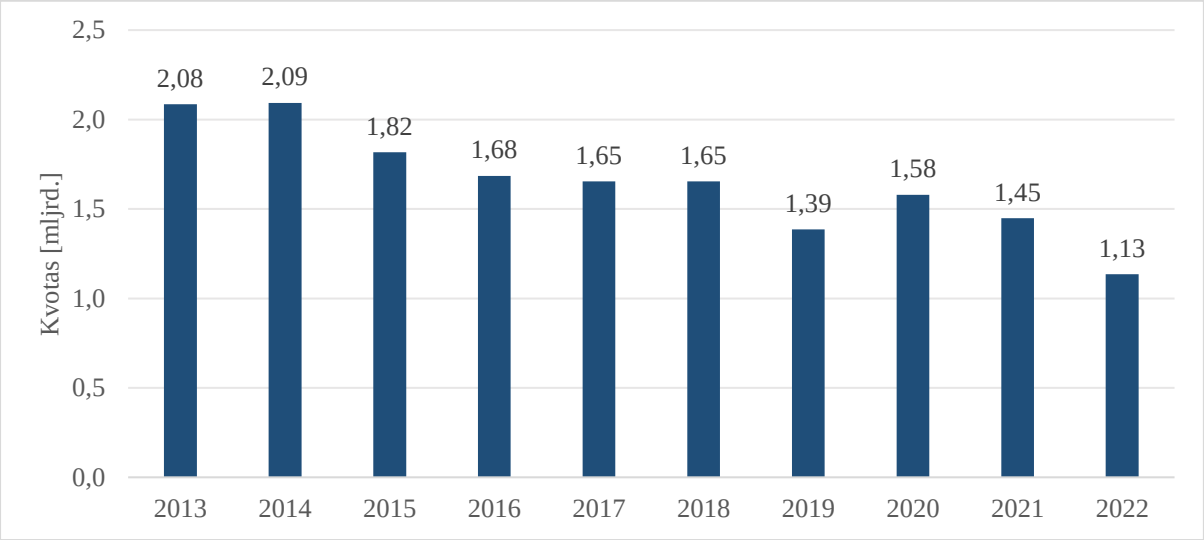
6. attēls. ETS aptverto iekārtu emisijas no nulles faktora biomasas gadā laikposmā no 2013. līdz 2020. gadam (milj. t CO_2 ekvivalenta)

9. Piedāvājuma un pieprasījuma līdzsvarošana ES oglekļa tirgū

Tirgus stabilitātes rezervi (TSR) izveidoja kā noteikumos balstītu ilgtermiņa risinājumu strukturālās nelīdzsvarotības novēršanai starp kvotu piedāvājumu un pieprasījumu ES ETS trešā posma sākumā. 2013. gadā oglekļa tirgū bija 2,1 miljarda kvotu pārpalikums (pēc 1,6 miljardu starptautisko kredītu rezervēšanas izmantošanai ES ETS atbilstības nodrošināšanai).

TSR pielāgo kvotu piedāvājumu ES ETS izsolīto apjomu atbilstoši iepriekš noteiktām apritē esošo kvotu kopskaita (*TNAC*) robežvērtībām. Atkarībā no *TNAC* līmeņa kvotas vai nu izņem[72] no izsolāmā apjoma un ieskaita rezervē, vai atbrīvo no rezerves un izsola. Tādējādi TSR veicina līdzsvarotību un noturību pret krasām izmaiņām piedāvājumā vai pieprasījumā nākotnē, nodrošinot ES oglekļa tirgus netraucētu darbību. TSR sāka darboties 2019. gadā un līdz šim ir izņēmusi kvotas no aprites.

Komisija publicē *TNAC* katru gadu. To aprēķina par iepriekšējo gadu, bet pielāgojumus piedāvājumā veic 12 mēnešu laikā pēc publicēšanas un saskaņā ar konkrētu algoritmu. Paziņojumu par *TNAC* 2022. gadā[73] Komisija publicēja 2023. gada 15. maijā. *TNAC* bija 1,13 miljardi kvotu — mazāk nekā 2021. gadā, bet joprojām pārsniedzot TSR iedarbināšanai noteikto robežvērtību. Iznākumā no 2023. gada septembra līdz 2024. gada augustam no izsolāmā apjoma izņems 272 miljonus kvotu (24 % no *TNAC*). Kvotu pārpalikuma tendences ES ETS kopš 2013. gada ir parādītas 7. attēlā. Kvotas, ko ETS valstis ir ieskaitījušas TSR kopš 2019. gada, ir norādītas Komisijas dienestu darba dokumenta[74] 6. tabulā.

7. attēls. Kvotu pārpalikums ES ETS (2013.–2022. gads)

[72] Ja *TNAC* pārsniedz 833 miljonus kvotu, 24 % no *TNAC* apjoma ieskaita TSR.

[73] Komisijas paziņojums "2022. gadā apritē esošo kvotu kopskaita publicēšana tirgus stabilitātes rezerves vajadzībām saskaņā ar ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēmu, kas izveidota ar Direktīvu 2003/87/EK" (OV C 172, 15.5.2023.).

[74] SWD(2023) 346.

No 2023. gada TSR iekļautās kvotas, kas pārsniedz noteiktu robežvērtību, atzīst par nederīgām[75]. Komisija par to informēja 2022. gadā paziņojumā par *TNAC*. Piemērojamā robežvērtība bija 2022. gadā izsolīto kvotu apjoms (486 miljoni kvotu). 2022. gada 31. decembrī TSR bija iekļauti vairāk nekā 3 miljardi kvotu. Tādējādi 2023. gada 1. janvārī par nederīgām atzina 2,5 miljardus kvotu. Atlikušās kvotas atbilst to kvotu daudzumam, kuras rezervē tika atliktas kopš 2019. gada. No šīm atlikušajām kvotām 27 miljonus kvotu saskaņā ar *REPowerEU* regulu nodeva izsolīšanai, lai iegūtu līdzekļus Inovāciju fondam. To atspoguļos *TNAC* aprēķinā 2023. gadā.

Paketes "Gatavi mērķrādītājam 55 %" ietvaros pārskatot ETS direktīvu un TSR izveides lēmumu, TSR stiprināšanai ieviesa nozīmīgas izmaiņas. Izmaiņas stāsies spēkā 2024. gadā. Kopumā TSR kvotu uzņemšanas rādītājs joprojām būs 24 % un nemainīsies arī robežvērtība kvotu atzīšanai par nederīgām, t. i., 400 miljoni kvotu. Kvotu uzņemšanas rādītāja mehānismu arī pielāgoja, lai mazinātu "robežvērtības efektu". Ja *TNAC* ir robežās starp 833 miljoniem un 1096 miljoniem kvotu, kvotu uzņemšanas rādītāja mehānismu neiedarbina; tā vietā rezervē ieskaita mazāku skaitu kvotu no izsolāmo kvotu apjoma. Turklāt no 2024. gada *TNAC* aprēķinā iekļaus arī neto pieprasījumu aviācijas nozarē. Minētās izmaiņas atspoguļos paziņojumā par *TNAC* 2023. gadā. To jāpublicē līdz 2024. gada 1. jūnijam.

10. Aviācijas nozare

Aviācijas nozares radītās emisijas ES ETS regulē kopš 2012. gada. Juridiski sistēma attiecas uz visiem izejošajiem un visiem ienākošajiem lidojumiem EEZ. Tomēr 2013. gadā ES īslaicīgi ierobežoja pienākumus saistībā ar ETS, attiecinot tos tikai uz lidojumiem EEZ ietvaros, lai atbalstītu Starptautiskās Civilās aviācijas organizācijas (*ICAO*) pasaules mēroga tirgus pasākuma izstrādi aviācijas nozares emisiju samazināšanai[76]. Kopš tā laika ETS direktīvas darbības jomu paplašināja trīs reizes, kā paskaidrots tālāk.

Pirmkārt, kopš 2020. gada 1. janvāra ES ETS attiecas arī uz emisijām, ko rada lidojumi uz Šveici[77]. Savukārt Šveices ETS attiecas uz lidojumiem uz EEZ lidostām. Tas nodrošina vienlīdzīgus konkurences apstākļus abos maršruta virzienos. Otrkārt, kopš 2021. gada 1. janvāra ES ETS attiecas arī uz izejošajiem lidojumiem no Apvienotās Karalistes. Apvienotās Karalistes ETS attiecas uz izejošajiem lidojumiem uz EEZ lidostām, kas, neskatoties uz Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES, joprojām nodrošina aviācijas nozares radīto emisiju iekļaušanu oglekļa cenas noteikšanas aptvērumā.

Trešo reizi direktīvas darbības joma paplašināsies 2024. gada 1. janvārī, kad ES ETS aptvērumā iekļaus lielāko daļu lidojumu[78] uz deviņiem ES tālākajiem reģioniem un no tiem, kā arī izejošos lidojumus no Šveices un Apvienotās Karalistes tālākajiem reģioniem. Tas

[75] Saskaņā ar TSR izveides lēmuma 1. panta 5.a punktu.

[76] Eiropas Parlamenta un Padomes Lēmums Nr. 377/2013/ES (2013. gada 24. aprīlis) par pagaidu atkāpi no Direktīvas 2003/87/EK, ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Kopienā (OV L 113, 25.4.2013.).

[77] Koriģētās verificētās emisijas, neiekļaujot ienākošos lidojumus no Apvienotās Karalistes, bija 21,5 Mt 2020. gadā un 55,8 Mt 2019. gadā.

[78] Pagaidu atkāpe paredz, ka līdz 2030. gadam ES ETS neattieksies uz emisijām, ko rada lidojumi no lidostas vienas dalībvalsts tālākajā reģionā uz lidostu citas dalībvalsts tālākajā reģionā.

paplašinās ETS oglekļa cenas noteikšanas aptvērumu par aptuveni 7 %. Šveice arī plāno no tā paša datuma iekļaut savā ETS emisijas, ko rada izejošie lidojumi no tālākajiem reģioniem.

Atbilstoši atjauninātajam ES ETS tvērumam 2022. gadā izdeva apmēram 27 miljonus aviācijas nozares kvotu. Bez maksas iedalīja 23,1 miljonu kvotu. Gaisakuģu operatori, kurus pārvalda EEZ valstu administratori, bez maksas saņēma gandrīz 0,4 miljonus Šveices aviācijas nozares kvotu Šveices ETS ietvaros. 2022. gadā izsolīja aptuveni 3,7 miljonus aviācijas nozares kvotu.

Gaisakuģa operatoru radītās emisijas 2022. gadā būtiski palielinājās salīdzinājumā ar 2021. gadu. Emisiju apjoms 2022. gadā sasniedza 49,1 miljonu tonnu (ieskaitot 0,5 miljonus tonnu Šveices ETS ietvaros), kas ir par 27,9 miljoniem tonnu vairāk nekā 2021. gadā. Taču tas vēl aizvien bija par gandrīz 30 % mazāks salīdzinājumā ar 68,2 miljoniem tonnu emisiju 2019. gadā. Tomēr kopš 2021. gada ES ETS vairs neattiecas uz ienākošajiem lidojumiem no Apvienotās Karalistes. Ja šādus lidojumus neņem vērā, aviācijas nozares emisijas ES ETS ietvaros vairs tik ļoti neatpaliek no 2019. gada rādītājiem, kas apliecina emisiju atgriešanos līmenī, kādā tās bija pirms Covid-19 pandēmijas[79].

Gaisakuģu operatoru radītās verificētās emisijas, kā arī aviācijas nozarē bez maksas iedalītās un izsolītās kvotas kopš 2019. gada ir norādītas 7. tabulā.

[79] Eiropas aviācijas nozares pārskats par 24.–30. maiju (*European Aviation Overview 24-30 May*), Eirokontrole, 1.6.2023.

7. tabula. Aviācijas nozare ES ETS — verificētās emisijas, bez maksas iedalītās un izsolītās kvotas

Gads	2019	2020	2021. g.	2022
Verificētās emisijas (miljonos tonnu CO_2 ekvivalenta)	68,2	25,2	27,9	49,1
Izmaiņas gada griezumā[80, 81]	1 %	-63 %	30 %	75 %
Bez maksas iedalītās kvotas (ES-27 + Islande, Lihtenšteina un Norvēģija + Apvienotā Karaliste + Šveice) [82,71,72]	31,3[83]	32,5	24,0	23,1
Kvotas, ko bez maksas iedalīja no īpašās jaunu iekārtu un strauji augošu operatoru rezerves	1,0	0,8	0,3	0,25
Izsolīto kvotu daudzums	5,5	9,2	3,8	3,7

2016. gada oktobrī *ICAO* asambleja pieņēma rezolūciju par Starptautiskās aviācijas radīto oglekļa emisiju izlīdzināšanas un samazināšanas shēmu (*CORSIA*). Rezolūciju pārskatīja un atkārtoti apstiprināja 2019. un 2022. gadā. Tās galvenais mērķis ir izlīdzināt starptautiskās aviācijas radītās CO_2 emisijas, kas pārsniedz konkrētu bāzes vērtību. Shēmu sāka īstenot 2021. gadā, un līdz 2026. gadam dalība tajā visām valstīm ir brīvprātīga. No 2027. gada valstīm ar apjomīgu aviācijas nozari dalība shēmā būs obligāta. Pagaidām vēl nav skaidrs, vai visas valstis, kam būtu pienākums piemērot shēmu, to arī darīs, jo dažas valstis (piemēram, Ķīna) pret to ir iesniegušas iebildumus[84]. Valstīm, kuras piedalās *CORSIA*, būtu jānosaka aviosabiedrībām, kuras darbojas attiecīgās valsts teritorijā, pienākums izlīdzināt emisijas, kas pārsniedz bāzes vērtību, ko noteica 85 % apmērā no 2019. gada līmeņa, šajā nolūkā

[80] Ņemot vērā atjaunināto ES ETS tvērumu attiecībā uz aviācijas nozari (neiekļaujot ienākošos lidojumus no Apvienotās Karalistes).

[81] Šveice iekļauta tikai 2020., 2021. un 2022. gada datos.

[82] Norādītajos skaitļos nav ņemti vērā ne gadījumi, kad gaisakuģu operatori izbeidz savu darbību, ne bezmaksas kvotas no īpašās jaunu iekārtu un strauji augošu operatoru rezerves, ne arī atskaitījumi 2012. gadā tvēruma maiņas dēļ. Avoti: *EUTL*, Klimata politikas ĢD.

[83] Ja tiktu ņemts vērā gaisakuģu operatoru darbības izbeigšanas dēļ neiedalīto kvotu skaits, 2019. gadā faktiskais iedalīto kvotu skaits būtu par 4 miljoniem mazāks nekā pašreizējais rādītājs (sk. 8. zemsvītras piezīmi paziņojumā C/2020/8643, OV C 428, 11.12.2020.). Kvotu iedali Apvienotajai Karalistei (pavisam 4,31 miljons kvotu par 2019. gadu) 2019. gadā apturēja sakarā ar Komisijas pieņemtajiem pasākumiem ES ETS vidiskās integritātes aizsardzībai gadījumos, kad ES tiesību aktus pārtrauc piemērot attiecībā uz dalībvalsti, kas izstājas no ES. Kvotu iedali atsāka 2020. gadā.

[84] Ietekmes novērtējums, ko pievienoja priekšlikumam Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko Direktīvu 2003/87/EK groza attiecībā uz aviācijas devumu Savienības visas tautsaimniecības mēroga emisiju samazināšanas mērķrādītāja sasniegšanā un globālā tirgus pasākuma pienācīgu īstenošanu (SWD(2021) 603, 14.7.2021., 9. lpp.).

iegādājoties un dzēšot starptautiskos kredītus. Lai sekmētu *ICAO* centienus, ES ETS tvēruma ierobežojumu attiecībā uz aviācijas nozari Eiropas ietvaros pagarināja līdz 2026. gadam, jo no 2027. gada trešām valstīm būtu jāsāk piemērot *CORSIA*. Turklāt pārskatītā ES ETS paredz piemērot sistēmu lidojumiem, kuru maršrutā ietilpst trešās valstis, kuras nepiemēros *CORSIA* no 2027. gada.

Pārskatītā ETS direktīva veicina principa "piesārņotājs maksā" īstenošanu aviācijas nozarē. Kvotu bezmaksas iedali gaisakuģu operatoriem pakāpeniski izbeigs līdz 2025. gada beigām. Vienlaikus atbalsttiesīgu alternatīvo degvielu ieviešanas turpmākam atbalstam ir paredzēti 20 miljoni kvotu (ar aplēsto pašreizējo tirgus vērtību aptuveni 1,6 miljardi EUR). Tas pastiprinās stimulu fosilo degvielu vietā izmantot alternatīvas degvielas, papildinot ES ETS jau ieviesto finanšu stimulu nulles faktora degvielu izmantošanas veicināšanai aptuveni 300 EUR apmērā par tonnu degvielas. Patlaban notiek Enerģijas nodokļu direktīvas pārskatīšana, kas varētu padarīt šo stimulu vēl spēcīgāku.

Atzīstot, ka aviācijas nozares radīto ietekmi, kas nav saistīta ar CO_2 emisijām, vairs nedrīkst ignorēt[85], ir izstrādāts īpašs monitoringa, ziņošanas un verifikācijas ("MZV") satvars, ko sāks īstenot 2025. gada 1. janvārī. Lai atbalstītu aviācijas nozares kopējo ietekmi uz klimatu, paplašināja Inovāciju fondu. Pamatojoties uz MZV rezultātiem par aviācijas nozares ietekmi, kas nav saistīta ar CO_2 emisijām, Komisija līdz 2027. gada beigām iesniegs ziņojumu. Pēc tam tā atbilstošos gadījumos sagatavos leģislatīvā akta priekšlikumu kopā ar ietekmes novērtējumu, izklāstot, kā šo ietekmi varētu mazināt, paplašinot ES ETS tvērumu, lai iekļautu tajā aviācijas nozares radīto ietekmi, kas nav saistīta ar CO_2 misijām.

Komisija 2026. gadā vērtēs, vai *CORSIA* stiprināšana ir bijusi sekmīga un vai shēmu īsteno lielākās valstis ārpus Eiropas. Pamatojoties uz šāda novērtējuma rezultātiem, Komisijai būtu jāierosina leģislatīvā akta priekšlikums, lai: i) ierobežotu ES ETS tvērumu, attiecinot to uz izejošajiem lidojumiem no EEZ lidostām un atrēķinot izmaksas, ko šajos maršrutos radījusi izlīdzināšana saskaņā ar *CORSIA*, bet izslēdzot no tvēruma ienākošos lidojumus; vai ii) piemērotu ETS oglekļa cenas noteikšanu tikai lidojumiem Eiropas ietvaros un maršrutiem, kuros ietilpst valstis, kas nepiemēros *CORSIA* no 2027. gada.

11. Tirgus pārraudzība

Uz ES oglekļa tirgu attiecas stingri tirgus pārraudzības noteikumi, kas valda ES finanšu tirgos. Saskaņā ar Direktīvu 2014/65/ES[86] gan tūlītēji tirgojamas emisijas kvotas, gan emisijas kvotu atvasinātie instrumenti ir klasificētas kā finanšu instrumenti. Šī klasifikācija ir arī atspoguļota

[85] Pasaules aviācijas nozares kopējā ietekme uz klimatu ir būtiski lielāka par atsevišķo CO_2 komponentu, kuru patlaban regulē ES ETS. Tiek lēsts, ka aviācijas nozares kopējā ietekme, ja ņem vērā ietekmi, kas nav saistīta ar CO_2 emisijām, 2–4 reizes pārsniedz CO_2 emisiju radīto ietekmi. Ir svarīgi pievērsties šīm emisijām, jo Klimata pārmaiņu starpvaldību padome (*IPCC*) savā sestajā novērtējuma ziņojumā par klimata pārmaiņu mazināšanu starptautisko aviāciju (un kuģošanu) ir identificējusi kā nozares, kuru klimata mērķi nav pietiekami vērienīgi, lai novērstu globālās temperatūras pieaugumu saskaņā ar Parīzes nolīgumu.

[86] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2014/65/ES (2014. gada 15. maijs) par finanšu instrumentu tirgiem un ar ko groza Direktīvu 2002/92/EK un Direktīvu 2011/61/ES (OV L 173, 12.6.2014.).

sekundārajos tiesību aktos, tajā skaitā Izsoļu regulā, kura nodrošina primārā tirgus (kvotu izsolīšanas) pārraudzību.

ES oglekļa tirgus uzraudzību kopīgi veic visu dalībvalstu finanšu iestādes[87] un koordinē Eiropas regulators — Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestāde (EVTI). Tās uzrauga tirgus dalībnieku rīcību saskaņā ar plašu loku prasību par ziņošanu un pārredzamību. Turklāt Regula 596/2014[88] par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu nosaka, ka tirgus dalībniekiem ir pienākums nekavējoties ziņot par aizdomīgiem rīkojumiem un darījumiem. Savukārt valstu iestādes ir pilnvarotas reaģēt uz konstatētiem tirgus ļaunprātīgas izmantošanas gadījumiem, veicot korektīvus pasākumus vai uzliekot sodus.

Ņemot vērā enerģētisko krīzi un ETS cenu kāpumu, EVTI 2022. gada 22. martā publicēja padziļinātu pētījumu par ES oglekļa tirgus darbību[89]. Ziņojumā tā sīki analizēja tirgu un secināja, ka tas darbojas pienācīgi un ka cenu svārstības atbilst tirgus pamatprincipiem. EVTI arī izteica vairākus ieteikumus, kā turpmāk uzlabot ES oglekļa tirgus pārredzamību un integritāti.

Turklāt Komisija 2022. gada otrajā pusē veica tirgus izpēti par operatoru dalību izsolēs un sekundārajos tirgos. Izpēte, kurā kā respondenti piedalījās vairāk nekā 900 operatori, apstiprināja, ka finanšu sektora sabiedrībām ir liela nozīme ES oglekļa tirgus sekmīgā darbībā. Kopumā operatoru vērtējums par to, kā pašreiz tiek organizēta emisijas kvotu iegāde izsolēs un to tirdzniecība sekundārajā tirgū, bija pozitīvs. Vairums operatoru emisijas kvotu iegādei un saistību izpildei izmanto finanšu starpniekus. Kā galvenos iemeslus starpnieku izmantošanai operatori minēja ne pārāk biežu nepieciešamību iegādāties kvotas, izmaksefektivitāti un nepietiekamas zināšanas par finanšu tirgiem.

Ņemot vērā iepriekš minēto, pārskatītajā ETS direktīvā iekļāva vairākus grozījumus ES oglekļa tirgus pārredzamības turpmākai uzlabošanai. EVTI uzdeva periodiski veikt ES oglekļa tirgu darbības novērtējumu un iekļaut to savā regulārajā ziņojumā par tendencēm, riskiem un ievainojamību finanšu tirgos. EVTI 2023. gada 31. augustā sagatavoja otro ziņojumu par tendencēm, riskiem un ievainojamību 2023. gadā, kurā norādīja, ka ES oglekļa tirgus 2023. gadā joprojām bija stabils un turpināja darboties saskaņā ar tirgus pamatprincipiem.

ES ETS reformas gaitā Komisija arī apņēmās ieviest vairākas izmaiņas tiesību aktos par ES ETS īstenošanu, lai vēl vairāk uzlabotu oglekļa tirgus pārredzamību. Attiecīgās izmaiņas, ko ieviesīs, grozot Izsoļu regulu un Reģistra regulu, saskan ar EVTI ziņojumā iekļautajiem ieteikumiem. Lai atvieglotu tirgus monitoringu, valsts kompetentās iestādes un EVTI saņems detalizētus datus par katru izsoli un tām atļaus regulāri piekļūt Savienības reģistram. Tiks ieviestas arī izmaiņas, kas atvieglos divpusēju darījumu identifikāciju Savienības reģistrā. Lai īstenotu minētās apņemšanās, notiek Izsoļu regulas un Reģistra regulas grozījumu izstrāde.

[87] Valstu kompetentās iestādes, kas ir atbildīgas saskaņā ar Tirgus ļaunprātīgas izmantošanas regulu, ir uzskaitītas EVTI tīmekļa vietnē.

[88] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 596/2014 (2014. gada 16. aprīlis) par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu (Tirgus ļaunprātīgas izmantošanas regula) un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2003/6/EK un Komisijas Direktīvas 2003/124/EK, 2003/125/EK un 2004/72/EK (OV L 173, 12.6.2014.).

[89] ESMA70-445-38, EVTI galaziņojums par emisijas kvotām, 28.3.2022.

Starptautiskā Vērtspapīru komisiju organizācija (*IOSCO*) 2023. gada 5. jūlijā publicēja ziņojumu par atbilstības oglekļa tirgiem[90]. *IOSCO* ir starptautiska organizācija, kas apvieno vērtspapīru regulatorus visā pasaulē un ir atzīta par pasaules mēroga standartu noteicēju vērtspapīru jomā. Ziņojumā, kura pamatā ir esošajos atbilstības oglekļa tirgos gūtās atziņas un paraugprakse preču atvasināto instrumentu tirgos, izvērtēja tūlītējos darījumus un atvasināto instrumentu tirdzniecību gan primārajā, gan sekundārajā tirgū dažādās jurisdikcijās.

IOSCO ziņojumā ir minēta paraugprakse, ko piemēro ES oglekļa tirgū. Tā ietver tirgus stabilitātes rezervi, kas ierobežo kvotu pārmērīgi liela piedāvājuma risku, emisijas kvotu un atvasināto instrumentu klasificēšanu finanšu instrumentu kategorijā, visaptveroša tirgus pārraudzības satvara (tajā skaitā noteikumu par pārredzamību un darījumu ziņošanu, tirgus ļaunprātīgu izmantošanu un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas novēršanu) piemērošanu izejvielu tirgū un efektīvu uzraudzību, ko nodrošina kompetentās iestādes. Ziņojumā ir iekļauti 12 ieteikumi, kas palīdzēs jurisdikcijām izveidot atbilstības oglekļa tirgus, un tie lielā mērā sakrīt ar ES oglekļa tirgus pašreizējo tiesisko regulējumu.

12. Emisiju monitoringa un ziņošanas satvars

ES ETS sekmīgu un vidiski uzticamu darbību nodrošina stingrs satvars, kas nosaka monitoringa, ziņošanas, verifikācijas un akreditācijas prasības. Attiecīgās prasības ir saskaņotas Regulā 2018/2066 (“Monitoringa un ziņošanas regula”)[91] un Regulā 2018/2067 (“Akreditācijas un verifikācijas regula”)[92] Valstis katru gadu ziņo par minēto regulu un ETS direktīvas īstenošanu.

12.1. Monitorings un ziņošana

ES ETS emisiju monitoringa sistēmu veidoja, izmantojot pamatelementu pieeju. Tā sniedz operatoriem ievērojamu elastīgumu, tādējādi nodrošinot gan izmaksu efektivitāti, gan emisiju datu ticamību. Operatoriem ir atļauts izmantot vairākas monitoringa metodes (“aprēķinos balstītu” vai “mērījumos balstītu” metodi, kā arī izņēmuma gadījumā “rezerves pieeju”), turklāt metodes var kombinēt attiecībā uz vienas iekārtas atsevišķām daļām. Gaisakuģu operatoriem ir atļauts izmantot tikai aprēķinos balstītas pieejas, kur galvenais lidojumu parametrs ir degvielas patēriņš. Saskaņā ar Monitoringa un ziņošanas regulu gan iekārtām, gan gaisakuģu operatoriem ir jābūt monitoringa plānam, ko ir apstiprinājusi valsts kompetentā iestāde. Tādējādi tiek novērsta patvaļīga monitoringa metožu izvēle un laika novirzes. Piecas ETS valstis[93] arī 2022. gadā joprojām atļāva iekārtām zema riska gadījumos izmantot vienkāršotus

[90] FR09/23 — *Compliance Carbon Markets, IOSCO, Final Report,* 5.7.2023.

[91] Kā minēts iepriekš, Regulu (ES) 2018/2066 grozīja 2020. gadā ar Regulu (ES) 2020/2085 un 2022. gadā ar Regulu (ES) 2022/388. Sk. konsolidēto tekstu.

[92] Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2018/2067 (2018. gada 19. decembris) par datu verifikāciju un verificētāju akreditāciju saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2003/87/EK OV L 334, 31.12.2018.). Direktīvu grozīja 2020. gadā ar Komisijas Deleģēto regulu (ES) 2020/2084. Sk. konsolidēto tekstu.

[93] Dānija, Lietuva, Nīderlande, Somija un Ungārija. Horvātija vairs neziņoja par vienkāršotās ziņošanas izmantošanu.

monitoringa plānus[94]. Par minētā noteikuma piemērošanu aviācijas nozarē ziņoja vienīgi Beļģija, kura to piemēro operatoriem, kuri nerada daudz emisiju.

Vairums iekārtu sekmīgi ievēro tiesību aktos noteiktās prasības emisiju monitoringam. Lielākā daļa iekārtu emisiju aprēķināšanai izmantoja aprēķinos balstītu metodiku[95]. Tikai 145 iekārtas (1,7 %) 22 valstīs ziņoja, ka tās izmanto nepārtrauktas emisiju mērīšanas sistēmas (NEMS); tas ir par deviņām iekārtām mazāk nekā 2021. gadā. Tajā skaitā 91 iekārta NEMS izmantoja, lai mērītu CO_2 emisijas, 45 iekārtas ar tām mērīja N_2O un 9 iekārtas NEMS izmantoja abu gāzu mērīšanai. NEMS visbiežāk izmanto Vācijā un Čehijā. Emisijās, ko mērīja 34 iekārtās, tika konstatēts arī biogēniskais CO_2. Starp iekārtām, kuras izmantoja NEMS, 69 iekārtas ar šo metodiku mērīja vairāk nekā 95 % savu emisiju, bet pārējās 76 iekārtas izmantoja NEMS apvienojumā ar aprēķinos balstītu metodiku.

Tikai 11 valstis ziņoja par rezerves pieejas izmantošanu; to izmantoja 27 iekārtas, kuras kopumā radīja aptuveni 2,6 miljonus tonnu CO_2 ekvivalenta (par četrām iekārtām mazāk nekā 2021. gadā, taču emisiju apjoms palielinājās par 0,16 miljoniem tonnu CO_2 ekvivalenta). Viena iekārta Nīderlandē, kas rada 60 % no visām emisijām, ziņoja, ka sarežģītās uzbūves dēļ tā izmanto rezerves pieejas metodiku.

Vairums iekārtu 2022. gadā izpildīja Monitoringa un ziņošanas regulā noteiktās prasības par minimālajiem standarta līmeņiem[96]. Tikai par 96 C kategorijas iekārtām ziņoja par novirzi vismaz vienā parametrā no prasības lielām avotu plūsmām piemērot augstākos līmeņus (šādu iekārtu skaits ir palielinājies salīdzinājumā ar 89 iekārtām 2021. gadā). Tās atradās 17 dažādās valstīs (2021. gadā — 18 valstīs) un veidoja 15,1 % no C kategorijas iekārtām. Šādas novirzes ir pieļaujamas tikai tad, ja operators pierāda, ka augstāka līmeņa nodrošināšana ir tehniski neiespējama vai rada nesamērīgas izmaksas. Tiklīdz šādi apstākļi vairs nepastāv, operatoram attiecīgi ir jāuzlabo monitoringa sistēma.

Monitoringa un ziņošanas regulu grozīja, lai ņemtu vērā pārskatīto ETS direktīvu[97]. Atjauninātos noteikumus sāks piemērot no 2024. gada 1. janvāra, kad sāksies jauns monitoringa cikls. Cita starpā tie atspoguļo pārskatītajā ETS direktīvā iekļauto jaunievedumu, proti, sadzīves atkritumu sadedzināšanas iekārtām no 2024. gada ir jāsāk savu emisiju

[94] Saskaņā ar 13. pantu Monitoringa un ziņošanas regulā (Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2018/2066 (2018. gada 19. decembris) par siltumnīcefekta gāzu emisiju monitoringu un ziņošanu saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2003/87/EK un ar ko groza Komisijas Regulu (ES) Nr. 601/2012) (OV L 334, 31.12.2018.). Regulu grozīja 2020. gadā ar Komisijas Regulu (ES) 2020/2085 un 2022. gadā ar Komisijas Regulu (ES) 2022/388. Sk. konsolidēto tekstu).

[95] Tās šādi rīkojas galvenokārt tāpēc, ka mērījumos balstītas metodikas izmantošanai ir vajadzīgi ievērojami resursi un zinātība, bet daudziem mazajiem operatoriem to trūkst.

[96] Monitoringa un ziņošanas regula nosaka, ka visiem operatoriem ir jānodrošina [monitoringa] atbilstība konkrētam minimālajam līmenim. Lielākiem emisijas avotiem ir jāatbilst augstākam līmenim (kas nozīmē ticamāku datu kvalitāti), turpretim mazākiem avotiem izmaksu lietderības apsvērumu dēļ piemēro mazāk stingras prasības.

[97] Komisijas Īstenošanas regula (ES) 2023/2122 (2023. gada 17. oktobris), ar ko Īstenošanas regulu (ES) 2018/2066 groza attiecībā uz atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai 2003/87/EK veiktā siltumnīcefekta gāzu emisiju monitoringa un ziņošanas atjaunināšanu (OV L, 2023/2122, 18.10.2023.).

monitorings un jāziņo par tām saskaņā ar ES ETS. Regulas otrā pārskatīšana, lai iekļautu tajā papildu grozījumus sāksies 2023. gada nogalē.

12.2. Akreditācija un verifikācija

Emisiju monitoringa verificētājiem ES ETS ir jābūt akreditētiem veikt novērtējumus atbilstīgi Akreditācijas un verifikācijas regulai, un to akreditāciju veic valsts akreditācijas struktūra. Verificētāji var darboties uz savstarpējas atzīšanas pamata visās ES ETS valstīs, pilnībā izmantojot iekšējā tirgus nodrošinātās priekšrocības un nodrošinot pakalpojumu pietiekamu pieejamību. Sīkāks pārskats par akreditācijas un verifikācijas aspektiem 2022. gadā ir iekļauts Komisijas dienestu darba dokumenta 8. tabulā[98].

2022. gadā bija 110 akreditēti iekārtu verificētāji un 23 gaisakuģu operatoru verificētāji. Turklāt 28 valstis ziņoja, ka to teritorijā 2022. gadā darbojās vismaz viens ārzemju verificētājs, un sešas valstis ziņoja, ka tajās darbojas tikai ārzemju verificētāji. Tas liecina, ka verificētāju savstarpējā atzīšana aizvien darbojas sekmīgi.

Verificētāji stingri ievēro Akreditācijas un verifikācijas regulu. Tikai Norvēģija un Francija 2022. gadā ziņoja par verificētāju akreditācijas apturēšanu (divi gadījumi Norvēģijā un viens Francijā), un vienīgi Rumānija ziņoja par verificētāja akreditācijas atsaukšanu (viens gadījums). Salīdzinājumam 2021. gadā apturēja divas akreditācijas un atsauca vienu akreditāciju.

Vienlaikus ar Monitoringa un ziņošanas regulas pārskatīšanu pārskata arī Akreditācijas un verifikācijas regulu, kuru plāno pieņemt 2024. gada pirmajā ceturksnī, lai tas būtu izdarīts, kamēr vēl nav pienācis verificēto bāzlīnijas datu ziņojumu iesniegšanas termiņš, t. i., 2024. gada 30. maijs.

12.3. Kompetentās iestādes

Par ES ETS īstenošanu atbildīgo valsts kompetento iestāžu organizācija dažādās valstīs atšķiras. Dažās valstīs tajā ir iesaistītas vairākas vietējās iestādes; citās īstenošana ir vairāk centralizēta. Valstis savu pieeju izvēlējās, pamatojoties uz izmaksu un laika efektivitātes apsvērumiem. Pārskatu par ES ETS koordināciju sniedz 9. un 10. tabula Komisijas dienestu darba dokumentā[99].

Visas ETS valstis ziņoja, ka 2022. gadā ES ETS īstenošanā piedalījās vismaz viena centrālā kompetentā iestāde. Piecpadsmit valstīs ar to nodarbojas tikai centrālās kompetentās iestādes. Valstis ziņoja, ka iestāžu darba koordinēšanai tās izmanto dažādus instrumentus — tādus kā centrālā kompetentā iestāde, kas atbild par monitoringa, ziņošanas, akreditācijas un verifikācijas jautājumiem (12 valstīs) vai koordināciju[100] (deviņās valstīs), centrālās kompetentās iestādes izdoti un vietējām iestādēm saistoši norādījumi un pamatnostādnes (piecās valstīs), kompetento iestāžu kopīga apmācība (septiņās valstīs) vai vairāku iestāžu sadarbība, regulāri rīkojot darba grupas vai kopīgas sanāksmes (12 valstīs). Nevienu no

[98] SWD(2023) 346.
[99] SWD(2023)346.
[100] Ja par MZV jautājumiem atbild reģionālās/vietējās iestādes, attiecīgos dokumentus (piemēram, monitoringa plānus) izskata arī centrālā kompetentā iestāde, lai uzraudzītu MZV procesu kvalitāti.

minētajiem instrumentiem 2022. gadā neizmantoja 14 valstis. Šajās valstīs organizācija ir centralizētāka, tāpēc vajadzība pēc koordinācijas instrumentiem ir mazāka.

2022. gadā 16 valstīs no iekārtu operatoriem netika iekasētas administratīvās nodevas par atļauju izsniegšanu un monitoringa plānu apstiprināšanu (pieaugums salīdzinājumā ar 15 valstīm 2021. gadā). Šādas nodevas nebija arī jāmaksā gaisakuģu operatoriem 17 valstīs (18 valstīs 2021. gadā). Nodevu apmērs būtiski atšķiras atkarībā no valsts un pakalpojuma veida — no iekārtām par atļaujas saņemšanu un monitoringa plāna apstiprināšanu iekasē no 18 EUR līdz 8442 EUR, bet no gaisakuģu operatoriem — no 2 EUR līdz 4100 EUR. Piecpadsmit valstis ziņoja, ka par monitoringa metodikas plānu vai būtisku izmaiņu apstiprināšanu tās iekasē dažāda apmēra administratīvās nodevas.

12.4. Atbilstība ES ETS

Atbilstība ES ETS tiek pārbaudīta gadskārtēji. Par katru darbības gadu operatoriem līdz nākamā gada 31. martam ir jāiesniedz gada emisiju ziņojums. Pēc ziņojuma pārbaudes operatoriem līdz tā paša gada 30. aprīlim ir jānodod saskaņotais kvotu skaits. ES ETS direktīva nosaka, ka par laikus nenodotajām kvotām piemēro naudas sodu 100 EUR apmērā par katru tonnu CO_2[101]. Naudas sods jāmaksā papildus izmaksām saistībā ar laikus nenodoto kvotu nodošanu. Par ES ETS īstenošanas noteikumu pārkāpumiem var piemērot arī citas sankcijas, pamatojoties uz konkrētās valsts noteikumiem. Sīkāku pārskatu par atbilstību ES ETS sniedz 11.–13. tabula Komisijas dienestu darba dokumentā[102]. Pārskatot ETS direktīvu, koriģēja arī atbilstības kalendāru. No 2024. gada kvotu nodošanas termiņu pārcels no 30. aprīļa uz 30. septembri.

2022. gadā atbilstība ES ETS noteikumiem aizvien bija augstā līmenī. Operatori, kuru radītās emisijas pārsniedza 99 % no iekārtu un aviācijas nozares radītajām emisijām, gandrīz katru gadu izpildīja savas tiesību aktos noteiktās saistības laikus. Līdz ar plašāku elektroniskās ziņošanas izmantošanu atbilstības sistēmas efektivitāte ir uzlabojusies. Monitoringa plānu, emisiju ziņojumu, verifikācijas ziņojumu un/vai uzlabojumu ziņojumu sagatavošanai 2022. gadā automatizētas IT sistēmas un elektroniskās veidnes izmantoja 12 valstis. Astoņās valstīs automatizētas IT sistēmas izmantoja arī monitoringa metodikas plānu, gada darbības (aktivitātes) līmeņa ziņojumu un citas informācijas par iedalītajām kvotām apmaiņas darbplūsmas pārvaldībai.

Beidzoties Covid-19 pandēmijai un fizisko kontaktu ierobežojumiem, verificētāji drīkstēja apmeklēt objektus virtuāli sešās valstīs[103] (2021. gadā — 18 valstīs). Attiecīgās kompetentās iestādes apstiprināja virtuālus objekta apmeklējumus 31 iekārtām un 25 gaisakuģu operatoriem.

[101] Naudas soda apmēru indeksē, ņemot vērā inflāciju.

[102] SWD(2023) 346.

[103] Saskaņā ar Akreditācijas un verifikācijas regulas 34.a pantu verificētājs var veikt virtuālu objekta apmeklējumu, ja *force majeure* situācijas dēļ objektu nav iespējams apmeklēt klātienē. Tā drīkst rīkoties vienīgi tad, ja to ir apstiprinājusi kompetentā iestāde un ir izpildīti noteikti nosacījumi.

Kompetentās iestādes veic dažādas atbilstības pārbaudes par iekārtu gada emisiju ziņojumiem. Visas kompetentās iestādes 2022. gadā pārbaudīja iekārtu ziņojumu pilnīgumu, un vairums šādu pārbaudi veica arī gaisakuģu operatoru ziņojumiem. Izņēmums ir Ungārijas un Latvijas kompetentās iestādes (attiecīgi viens un divi gaisakuģu operatori), kā arī Lihtenšteina, Ziemeļīrija un Slovēnija, jo to pārraudzībā nav neviena gaisakuģu operatora.

Kompetentās iestādes 12 valstīs veica konservatīvas aplēses attiecībā uz 61 iekārtu (aptuveni 0,7 % no kopējā iekārtu skaita), kas ir samazinājums salīdzinājumā ar 55 iekārtām 2020. gadā. Šādas aplēses veic, ja gada emisiju ziņojums nav iesniegts laikus, ir izdots negatīvs verifikācijas atzinums vai emisiju ziņojums neatbilst regulas prasībām[104]. Konservatīvu aplēsi par visām emisijām veica 30 iekārtām. Konservatīvu aplēsi tikai par daļu emisiju veica 11 iekārtām, un par 20 iekārtām tika aplēsts, ka tās nav radījušas emisijas.

No 2,4 Mt emisiju, par kurām ziņoja 61 iekārta (samazinājums salīdzinājumā ar 4,9 Mt 2021. gadā), konservatīvas aplēses ceļā noteica pavisam 1,0 Mt emisiju (pieaugums salīdzinājumā ar 0,8 Mt 2021. gadā). Visbiežāk konservatīvās aplēses veica, jo emisiju ziņojumi neatbilda visām Monitoringa un ziņošanas regulā noteiktajām prasībām vai tos iesniedza pēc noteiktā termiņa. Piecas valstis (par vienu mazāk nekā 2021. gadā) ziņoja par konservatīvu aplēšu veikšanu aviācijas nozarē attiecībā uz 33 gaisakuģu operatoriem (par pieciem vairāk nekā 2021. gadā) un 0,14 Mt emisiju (0,14 Mt arī 2021. gadā). Aviācijas nozarē 85 % no konservatīvi aplēstā apjoma veidoja viena Dānijas administrēta aviosabiedrība, kas savu emisiju ziņojumu iesniedza pēc noteiktā termiņa.

Kompetento iestāžu veiktās pārbaudes joprojām ir svarīgs papildinājums verificētāju darbam. Papildus emisiju ziņojumu pārbaudīšanai 18 valstis ziņoja, ka tās ir veikušas iekārtu pārbaudes uz vietas. Trīs valstis[105] ziņoja par pārbaužu veikšanu uz vietas aviācijas nozarē (2021. gadā par šādām pārbaudēm neziņoja neviena valsts). Covid-19 pandēmijas laikā pārbaudes uz vietas veica retāk, bet tagad to skaits varētu atkal palielināties.

Desmit valstīs 40 iekārtu operatoriem 2022. gadā piemēroja naudas sodu, jo to nodoto emisijas kvotu skaits nebija pietiekams ziņoto emisiju segšanai (“emisijas apjomu pārsniegšana”). Aviācijas nozarē par deviņu gaisakuģu operatoru sodīšanu par emisijas apjomu pārsniegšanu ziņoja sešas valstis. Trīspadsmit valstis[106] ziņoja par 66 pārkāpumiem (neskaitot emisijas apjomu pārsniegšanu), par kuriem tika uzlikts sods vai izdots oficiāls brīdinājums vai oficiāls rīkojums. Saskaņā ar ziņoto informāciju naudas sodus par kopējo summu 65,6 miljoni EUR piemēroja 21 gadījumā (lēmums jau ir pieņemts vai tiks pieņemts, jo, piemēram, notiek tiesvedība). Tajā skaitā aviācijas nozarē notika astoņi pārkāpumi piecās valstīs, un naudas sodu piemēroja trijos gadījumos par kopējo summu 325 000 EUR.

Izplatītākie pārkāpumi, par kuriem ziņoja 2022. gadā, bija laikus neiesniegts emisiju ziņojums (16 gadījumi) vai darbības līmeņa ziņojums (četri gadījumi), nepaziņošana par izmaiņām

[104] Saskaņā ar Monitoringa un ziņošanas regulas 70. pantu.

[105] Vēl divas valsts (Lihtenšteina un Ziemeļīrija) neadministrē nevienu gaisakuģa operatoru.

[106] Čehija, Dānija, Spānija, Somija, Francija, Ungārija, Īrija, Nīderlande, Norvēģija, Polija, Zviedrija un Rumānija.

monitoringa plānā vai monitoringa plāna neatjaunināšana (deviņi gadījumi) un darbības veikšana bez emisiju atļaujas (seši gadījumi).

13. ES ETS un Šveices ETS sasaiste

Kopš 2020. gada ES ETS un Šveices ETS ir sasaistītas saskaņā ar starptautisku nolīgumu starp ES un Šveices Konfederāciju. Tas nozīmē, ka vienā sistēmā izdotās kvotas var nodot par emisijām, kas radītas jebkurā no abām sistēmām. Piekļuve plašākam tirgum sniedz operatoriem ieguvumus izmaksu efektivitātes ziņā, un tiem ir arī vairāk iespēju samazināt emisijas. Sasaistes nolīgumā[107] ir izklāstīti abu sistēmu sasaistes nosacījumi un prasības. Ar to arī izveidoja mehānismu, kurš palīdz nodrošināt ETS direktīvas 25. pantā noteikto sasaistes nosacījumu ievērošanu.

Svarīga ES prasība bija aviācijas nozares iekļaušana Sasaistes nolīgumā. Saskaņā ar nolīguma 6. pantu Šveice attiecībā uz aptvērumu, maksimālo robežvērtību un kvotu piešķiršanu piemēro tādu pašu pieeju kā ES ETS. Atbilstoši Sasaistes nolīguma 7. pantam šis noteikums paliks spēkā arī saskaņā ar pārskatīto ETS direktīvu. Iekšējiem lidojumiem Šveices gaisa telpā un lidojumiem uz EEZ lidostām piemēro Šveices ETS, savukārt uz lidojumiem uz Šveici attiecina ES ETS. Tādējādi tiek aizsargāta abu sistēmu vidiskā integritāte. Lidojumiem, kas ir saistīti ar Apvienoto Karalisti, gan ES ETS, gan Šveices ETS kopš *Brexit* piemēro vienādu pieeju, proti, to aptvērumā ietilpst vienīgi lidojumi uz Apvienoto Karalisti.

Komisijas dienestu darba dokumenta[108] 16. un 17. tabulā ir norādīti abu sistēmu nozīmīgākie dati par 2022. gadu — izsolītās kvotas, bez maksas iedalītās kvotas un verificētās emisijas atsevišķi iekārtām un gaisakuģu operatoriem. Salīdzinot tabulas, kļūst skaidrs, ka abu sistēmu saderība ir atkarīga nevis no apmēra, bet gan kvalitatīvām prasībām, vienlīdzīgiem konkurences apstākļiem un tirgus integritātes aizsardzības pasākumiem.

Lai īstenotu Sasaistes nolīgumu un veicinātu efektivitātes ieguvumus, starp abu sistēmu reģistriem izveidoja tiešu tehnisku sasaisti. Tā ļauj regulētajiem subjektiem pārskaitīt kvotas no konta vienā sistēmā uz kontu otrā sistēmā. Šādus pārskaitījumus veic plānveidā, parasti divas reizes mēnesī. No 2023. gada abu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmu reģistru sasaisti pakāpeniski pārveidos par pastāvīgu funkciju. Tas uzlabos tirgus likviditāti un darījumu izpildi abu sasaistīto sistēmu starpā tā, it kā tās abas būtu viens tirgus. Tirgus dalībnieki varēs darboties tā, it kā tie atrastos vienā tirgū, taču ievērojot atsevišķus ES un Šveices regulatīvos noteikumus. Pastāvīga sasaiste jāizveido ne vēlāk kā 2024. gadā.

ES ETS un Šveices ETS sasaistes rezultāti 2022. gadā ir norādīti Komisijas dienestu darba dokumenta[109] 18. tabulā. Tabulā ir redzams, kādā mērā abu sistēmu regulētie subjekti izmantoja otrā sistēmā izdotās kvotas atbilstības nodrošināšanai.

Kopumā 2022. gadā regulētie subjekti ES ETS (gan iekārtas, gan gaisakuģu operatori) atbilstības nodrošināšanai izmantoja 971 170 kvotas, ko izdevusi Šveices ETS. Tas ir par

[107] Nolīgums starp Eiropas Savienību un Šveices Konfederāciju par siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmu sasaisti (OV L 322, 7.12.2017.).

[108] SWD(2023) 346.
[109] SWD(2023) 346.

gandrīz 83 200 kvotām vairāk nekā 2021. gadā un par gandrīz 378 000 kvotu vairāk nekā 2020. gadā, kas liecina, ka ES ETS un Šveices ETS sasaistes sniegto elastīgumu izmanto aizvien plašāk. Tas tika panākts, neraugoties uz to, ka relatīvā izteiksmē ES gaisakuģu operatori izmantoja mazāk Šveices ETS izdoto aviācijas nozares kvotu (0,7 % 2022. gadā salīdzinājumā ar 1,5 % 2021. gadā). Tomēr šo samazinājumu daļēji kompensēja Šveices vispārīgo kvotu plašāka izmantošana (0,1 % 2022. gadā pretstatā 2021. gadam, kad šis rādītājs gandrīz līdzinājās nullei).

Atbilstības nodrošināšanai ES iekārtas izmantoja Šveices vispārīgās kvotas apmēram tādā pašā skaitā kā iepriekš — 394 722 kvotas. Dati par Šveices ETS aviācijas nozares kvotām, ko atbilstības nodrošināšanai izmantoja ES ETS iekārtas, ir daudz iespaidīgāki un liecina par gandrīz trīskāršu pieaugumu tajā pašā laikposmā — no 63 410 kvotām 2021. gadā līdz 173 650 kvotām 2022. gadā. Aviācijas nozares kvotu plašāka izmantošana atbilstības nodrošināšanai apliecina pieaugošu informētību un vēlmi lietot ES ETS un Šveices ETS sasaisti. Relatīvā izteiksmē Šveices ETS izdotās vispārīgās kvotas veidoja mazāk nekā 0,03 % no 2022. gadā ES ETS kopumā nodotajām kvotām. Tomēr to īpatsvars ir krietni lielāks — gandrīz 9,7 %, ja to aprēķina, par pamatu ņemot visas vispārīgās kvotas, ko Šveices ETS tajā gadā iedalīja bez maksas un izsolīja.

Šveices ETS iekārtas 2022. gadā atbilstības nodrošināšanai izmantoja mazāku apjomu ES ETS vispārīgo kvotu (6,2 %) nekā 2021. gadā (8,2 %). Nevienā no abiem gadiem Šveices ETS iekārtas neizmantoja atbilstības nodrošināšanai aviācijas nozares kvotas.

Komisijas dienestu darba dokumenta[110] 18. tabulā ir apkopoti dati par visām kvotām (gan vispārīgajām, gan aviācijas nozares kvotām), kuras kopš 2020. gada pārskaitīja starp ES ETS un Šveices ETS tirgus dalībnieku vārdā. Pagaidām vislielāko kvotu kopskaitu pārskaitīja 2022. gadā. Aktuālā vēsturiskā bilance liecina par 502 106 kvotu aizplūdi no ES ETS uz Šveices ETS. Tomēr jāņem vērā, ka šeit var būt iekļauti vienu un to pašu kvotu atkārtoti pārskaitījumi.

14. ES ETS saistībā ar ES klimata un enerģētikas pārvaldību

ES ETS darbojas plašākā ES klimata un enerģētikas pārvaldības kontekstā, kurā ietilpst arī Direktīva 2023/1791 (“Energoefektivitātes direktīva”)[111]. Arī to pārskatīja paketes “Gatavi mērķrādītājam 55 %” ietvaros. Minētās direktīvas mērķis ir panākt enerģijas ietaupījumus, nosakot dalībvalstīm un uzņēmumiem mērķrādītājus un pienākumus. Līdz ar to ES ETS oglekļa cenas signāls mijiedarbojas ar rīcībpolitikas pasākumiem un darbībām, ko īsteno minētā mērķa sasniegšanai.

Pārskatītā Energoefektivitātes direktīva ievieš jaunus noteikumus, lai līdz 2030. gadam samazinātu enerģijas galapatēriņu ES līmenī par 11,7 %. Visas dalībvalstis veicinās šā

[110] SWD(2023) 346.
[111] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2023/1791 (2023. gada 13. septembris) par energoefektivitāti un ar ko groza Regulu (ES) 2023/955 (pārstrādāta redakcija) (OV L 231, 20.9.2018.).

mērķrādītāja sasniegšanu. Saskaņā ar Regulu 2018/1999[112] ("Pārvaldības regula") tās savos integrētajos nacionālajos enerģētikas un klimata plānos ("NEKP") noteiks indikatīvo nacionālo devumu un pasākumus mērķrādītāja sasniegšanai.

ES ETS oglekļa cenas signāls noder, vērtējot ar energoefektivitāti saistītās investīcijas un pasākumus aptvertajās nozarēs. Dalībvalstis arī izmanto ES ETS izsolēs gūtos ieņēmumus, lai finansētu energoefektivitātes uzlabojumus. Tās ziņoja, ka 2022. gadā iztērējušas 4,8 miljardus EUR ar energoefektivitāti saistītu projektu finansēšanai. Šie tēriņi ietvēra ne tikai investīcijas ēku siltumizolācijas modernizācijā, energoefektivitātes konsultācijas, kā arī pētniecību un izstrādi nolūkā mazināt enerģijas patēriņu, bet arī sociālā atbalsta pasākumus saistībā ar enerģētisko krīzi.

NEKP apraksta, kādā veidā dalībvalstis plāno ne tikai uzlabot energoefektivitāti, bet arī pievērsties atjaunīgo energoresursu izmantošanai, emisiju samazināšanai, rūpniecības diversificēšanai, starpsavienojumu veidošanai un pētniecībai un inovācijai, ņemot vērā ES klimata un enerģētikas mērķrādītājus. Tajos var iekļaut pasākumus ETS aptverto nozaru dekarbonizācijas veicināšanai, veidus, kā ETS ieņēmumus izmantot zaļas un taisnīgas pārkārtošanās sekmēšanai, un plānus anulēt ETS kvotas, ņemot vērā paredzēto pakāpenisko atteikšanos no fosilo degvielu izmantošanas elektroenerģijas ražošanai.

Saskaņā ar Pārvaldības regulas 14. pantu dalībvalstīm NEKP atjauninājumu projektus bija jāiesniedz Komisijai līdz 2023. gada jūnija beigām. Plānu atjauninājumos būtu jāņem vērā Klimata aktā noteiktie vēl vērienīgākie ES klimata mērķrādītāji un grozījumi svarīgos ES tiesību aktos enerģētikas un klimata jomā, ko paredz pakete "Gatavi mērķrādītājam 55 %". Komisija līdz 2023. gada decembrim sagatavos ES līmeņa novērtējumu par NEKP atjauninājumiem un sniegs konkrētām valstīm adresētus ieteikumus. Līdz 2024. gada jūnija beigām dalībvalstīm vajadzētu sagatavot plānu galīgos atjauninājumus, kuros būtu ņemti vērā Komisijas ieteikumi.

15. Secinājumi un perspektīva

ETS aptvertajās nozarēs 2022. gadu raksturoja enerģētiskās krīzes ietekme Eiropā. Elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanas radītās emisijas palielinājās, jo dabasgāzes augsto cenu dēļ šim nolūkam sāka vairāk izmantot ogles. ETS iekārtu radīto emisiju kopējo samazinājumu veicināja galvenokārt apstrādes rūpniecība, kuru ietekmēja degvielu un enerģijas cenu pieaugums.

Neskatoties uz enerģētiskās krīzes izraisītajiem satricinājumiem ETS aptvertajās nozarēs, ES ETS joprojām darbojas sekmīgi. Iekārtu radītās emisijas turpināja samazināties salīdzinājumā ar 2019. gada līmeni pirms pandēmijas. Emisijas kvotu izsoles joprojām notika saskaņā ar plānu. Oglekļa cenas signāls saglabāja stabilitāti, izņemot īslaicīgu kritumu laikā, kad Krievija sāka pilna mēroga iebrukumu Ukrainā.

[112] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/1999 (2018. gada 11. decembris) par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 663/2009 un (EK) Nr. 715/2009, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 94/22/EK, 98/70/EK, 2009/31/EK, 2009/73/EK, 2010/31/ES, 2012/27/ES un 2013/30/ES, Padomes Direktīvas 2009/119/EK un (ES) 2015/652 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 525/2013 (OV L 328, 21.12.2018.).

ES ETS kvotu pārpalikuma ieskaitīšana tirgus stabilitātes rezervē turpinājās, veicinot līdzsvarotu un noturīgu oglekļa tirgu. TSR arī atzina par nederīgām 2,5 miljardus kvotu no vēsturiskā pārpalikuma. Tas ir vairāk nekā visi starptautiskie kredīti, ko līdz šim izmantoja atbilstības nodrošināšanai ES ETS.

Spēcīgais oglekļa cenas signāls 2022. gadā palielināja ES ETS izsoļu ieņēmumus, kuri sasniedza gandrīz 39 miljardus EUR. Šos ieņēmumus galvenokārt sadalīja dalībvalstīm, kuras tos lielākoties izmantoja, lai atbalstītu rīcību klimata un enerģētikas jomā, tajā skaitā pasākumus, kas ir paredzēti, lai mazinātu enerģētiskās krīzes ietekmi un palīdzētu iedzīvotājiem un uzņēmumiem. Turklāt izmaksas no Modernizācijas fonda veicināja enerģētikas nozares modernizāciju visās saņēmējās dalībvalstīs, un Inovāciju fonds novirzīja ievērojamus līdzekļus pārkārtojumiem enerģētikas un rūpniecības nozarē.

ES ETS joprojām ir būtisks instruments, kas veicina zaļo pārkārtošanos. Tā ne tikai nosaka oglekļa cenu īstermiņā, bet arī palīdzēs finansēt plānā *REPowerEU* paredzētos pasākumus enerģijas ietaupījumu palielināšanai, energoresursu diversificēšanai un atjaunīgo energoresursu izmantošanas paātrināšanai. ETS direktīvas pārskatīšana stiprināja sistēmu nolūkā radīt stimulus, kas veicinātu ilgtermiņa dekarbonizāciju un novērstu oglekļiesīksti. No 2024. gada ES ETS tvērumā iekļaus jūrniecības nozari un 2027. gadā sāks darboties ETS 2, kas aptvers ēkas, autotransportu un mazos industriālos emitētājus, un tas nozīmē, ka oglekļa cenas noteikšana attieksies uz trim ceturtdaļām ES ekonomikas. Turklāt sistēma nodrošinās vairāk resursu iedzīvotāju un uzņēmumu atbalstam zaļās pārkārtošanās procesā.